

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
OBCHODNÁ FAKULTA

Evidenčné číslo: 102003/I/2023/36122163742020868

INŠTITUCIONÁLNA PODPORA EXPORTU
V ČASE HOSPODÁRSKYCH KRÍZ
Diplomová práca

2023

Bc. Nikol Solárova

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
OBCHODNÁ FAKULTA

INŠTITUCIONÁLNA PODPORA EXPORTU
V ČASE HOSPODÁRSKYCH KRÍZ

Diplomová práca

Študijný program: manažment medzinárodného obchodu

Študijný odbor: ekonómia a manažment

Školiace pracovisko: katedra medzinárodného obchodu

Vedúci záverečnej práce: Doc. Ing. Viera Ružeková Phd.

Bratislava 2023

Bc. Nikol Solárová

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že záverečnú prácu som vypracovala samostatne, a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum: .....

.....

Bc. Nikol Solárová

Pod'akovanie

Touto cestou by som sa chcela poďakovať vedúcej záverečnej práce Doc. Ing. Viere Ružekovej Phd., za ochotu a odborné rady, ktoré mi poskytla počas spracovania mojej záverečnej práce. Taktiež by som sa chcela poďakovať mojej rodine za poskytnutú podporu.

Nikol Solárová

ABSTRAKT

Bc. SOLÁROVÁ Nikol: *Inštitucionálna podpora exportu v čase hospodárskych kríz* – Ekonomická univerzita v Bratislave. Obchodná fakulta; Katedra medzinárodného obchodu. – Vedúci záverečnej práce: doc. Ing. Viera Ružeková Ph.D. Bratislava: OF EU, 2023, 84 strán.

Cieľom diplomovej práce je poskytnúť komplexnú analýzu nástrojov inštitucionálnej podpory exportnej výkonnosti v období hospodárskych kríz a poukázať na nové perspektívy ich vývoja v súlade s aktuálnymi globálnymi trendmi. Stanovený primárny cieľ sa snažíme naplniť prostredníctvom výskumných metód, ktoré boli určené na základe konzultácii. Daná záverečná práca pozostáva z 5 kapitol. Prvá kapitola je zameraná na teoretické východiská rozoberanej problematiky doma a v zahraničí. Identifikuje úlohu exportu v medzinárodnom obchode a poskytuje retrospektívnu analýzu najvýznamnejších hospodárskych kríz. Druhá kapitola je zameraná na určenie primárnych a sekundárnych cieľov a stanoveniu hypotéz. Tretia kapitola opisuje metódy skúmania, ktoré boli použité pri napĺňaní stanovených cieľov. Výsledkom riešenia danej problematiky je zhodnotenie dopadu súčasných hospodárskych kríz na svetové hospodárstvo a identifikovaní nových trendov v medzinárodnom obchode, ktoré aktuálne krízové obdobie prinieslo. Výsledky práce taktiež pojednávajú o komparácii exportných stratégií v čase krízového obdobia vo vybraných členských krajinách EÚ a poskytujú komplexnú analýzu súčasného stavu exportnej výkonnosti SR. Daná diplomová práca prináša návrhy na zefektívnenie štátnej podpory slovenského exportu.

Kľúčové slová: Export, hospodárske krízy, inštitucionálna podpora, energetická kríza, zahraničný obchod, globálne hodnotové reťazce, COVID-19, Európska Únia, Slovenská Republika

ABSTRACT

SOLÁROVÁ, NIKOL: *The institutional export support in times of economic crises*
– University of Economics in Bratislava: Faculty of Commerce, Department of International Trade. – doc. Ing. Viera Ružeková Ph.D. Bratislava: OF EU, 2023, 84 pages.

The diploma thesis is aimed to provide a comprehensive analysis of the tools of institutional support of export performance in the period of economic crises and to point out new perspectives of their development in line with current global trends. We try to fulfill the set primary objective through research methods, which were determined on the basis of consultations. The given thesis consists of 5 chapters. The first chapter focuses on the theoretical background of the discussed issues at home and abroad. It identifies the role of exports in international trade and provides a retrospective analysis of the most important economic crises. The second chapter sets out the primary goal, the partial goals and hypotheses that were the subject of the research. The third chapter describes the research methods that were used to meet the goals of the stated objectives. As a result of addressing the given issue, the impact of the current economic crises on the world economy is assessed and new trends in international trade brought about by the current crisis period are identified. The results of the thesis also deal with the comparison of export strategies during the crisis period in selected EU member states and provide a comprehensive analysis of the current state of export performance of the Slovak Republic. The thesis presents proposals for more effective export promotion of the Slovak Republic during current crisis.

Key words: export, economic crises, institutional support, energy crisis, foreign trade, global value chains , COVID-19, European Union, Slovak Republic

Obsah

ÚVOD.....	6
1 SÚČASNÝ STAV ROZOBERANEJ PROBLEMATIKY DOMA A V ZAHRANIČÍ ..8	
1.1 Súčasnú postavenie medzinárodného obchodu vo svete.....	11
1.2 Úloha exportu v medzinárodnom obchode.....	13
1.2.1 Kvalitatívna stránka exportu	13
1.2.2 Proexportná politika a inštitucionálna podpora exportu doma a v zahraničí.....	15
1.3 Teoretické vymedzenie vybraných hospodárskych kríz	19
1.3.1 Medzinárodné ekonomické cykly - svetové, regionálne, národné.....	21
1.3.2 Finančná kríza 2008	24
1.3.3 Hospodárska kríza spôsobená pandémiou COVID-19	25
1.3.4 Hospodárska kríza v dôsledku vojnového konfliktu na Ukrajine.....	26
2 CIEĽ PRÁCE.....	29
3 METODIKA PRÁCE A METÓDY SKÚMANIA.....	30
4 VÝSLEDKY PRÁCE	32
4.1 Ekonomické dopady súčasných kríz na medzinárodný obchod.....	32
4.1.1 Zhodnotenie rusko – ukrajinského vojenského konfliktu na svetové hospodárstvo.....	35
4.1.2 Spomalenie globálneho ekonomického rastu a inflácia.....	37
4.1.3 Dopad súčasných kríz na globálne hodnotové reťazce.....	40
4.2 Nové trendy v medzinárodnom obchode ako reakcia na súčasné krízy	42
4.3 Proexportné stratégie v členských krajinách EÚ v čase kríz.....	44
4.4 Súčasný stav hospodárstva a zahraničného obchodu SR.....	50
4.4.1 Zhodnotenie súčasnej exportnej výkonnosti SR.....	53
4.4.2 Súčasnú výzvy slovenského exportu	59
5 DISKUSIA.....	63
ZÁVER	70
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY.....	73

Zoznam Ilustrácií a zoznam tabuliek:

Graf 1 Vývoj otvorenosti svetovej ekonomiky v rokoch 1970 – 2021 (v %)	12
Graf 2 Model cyklického vývoja ekonomiky a jeho fázy	22
Graf 3 Obchodné väzby krajín OECD s RF	36
Graf 4 Rusko-ukrajinská vojna 2022 - dopad na svetové finančné trhy a ceny komodít	39
Graf 5 Miera účasti v globálnom hodnotovom reťazci (svet 1995 -2020 v %)	41
Graf 6 Vývoj hospodárskeho rastu SR v čase pandémie COVID-19 v komparácii s krajinami V4 a EÚ (kvartálne)	51
Graf 7 Komoditná štruktúra exportu a importu SR v roku 2022 (podľa HS2)	52
Graf 8 Prognóza vývoja reálneho rastu HDP SR od roku 2018 v komparácii s EÚ a zvyškom sveta (v %)	53
Graf 9 Rebríček krajín v rámci indexu digitálnej ekonomiky a spoločnosti (2022)	57
Tabuľka 1 Najvýznamnejšie krajiny podľa indexu konkurencieschopnosti	14
Tabuľka 2 Dopady ekonomických šokov v rokoch 2020 – 2022	34
Tabuľka 3: Komoditná štruktúra exportu RF a Ukrajiny v roku 2021 (podľa HS2)	36
Tabuľka 4 Podiel sofistikovanej produkcie na exporte EÚ a SR v 2014 – 2020 (%)	58
Tabuľka 5 Hrubé domáce výdavky na výskum a vývoj v EÚ a SR v za obdobie 2014 – 2020 (v % HDP)	58
Tabuľka 6 Ekonomické odporúčania OECD na prekonanie prebiehajúcich hospodárskych kríz	61
Schéma 1 Štruktúra kompetencií jednotlivých inštitúcií v oblasti podpory exportu na Slovensku	19
Schéma 2 Diagram komplexnosti a príbuznosti diverzifikácie slovenského exportu v HS2 skupine	55

Zoznam skratiek

CRM	Kritické nerastné suroviny
EÚ	Európska Únia
GVC	Globálne hodnotové reťazce
IKT	Informačné komunikačné technológie
NiGEM	Národný inštitút pre globálne ekonometrické modely
OEK	Observatórium ekonomickej komplexnosti
OECD	Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj
RF	Ruská federácia
RTE	Rozvojové trhové ekonomiky
TPO	Organizácie na podporu obchodu
VeVaED	Vonkajšie ekonomické vzťahy a ekonomická diplomacia
WTO	Svetová obchodná organizácia

Úvod

Súčasný globalizačný proces umožňuje národným ekonomikám integrovať sa do rozsiahleho vzájomne prepojeného globálneho hospodárskeho systému, ktorý vedie k obrovskému nárastu globálneho obchodu a medzinárodného podnikania. S nárastom medzinárodnej finančnej integrácie v posledných rokoch majú bilaterálne hospodárske väzby medzi krajinami čoraz väčší vplyv na ich reálne ekonomiky, ako napríklad na otvorenosť obchodu, finančných trhov, inštitúcií a odvetvového zloženia. Tieto premenné identifikujeme ako kľúčové determinanty priestorovo heterogénnych účinkov medzinárodných hospodárskych a finančných kríz.

Turbulentné zmeny v geopolitickom prostredí za uplynulé obdobie spôsobujú zásadné a nezvratné zmeny v globálnom hospodárstve. Hospodárske krízy, ktoré momentálne zažívame, môžeme považovať za jedny z najvýznamnejších výziev na udržateľnosť globalizačného procesu.

Kríza spôsobená pandémiou je charakterizovaná ako obdobie uvedenia globálnej ekonomiky do dlhodobého spánku, čo vyvoláva kontrakcie v globálnej produkcii a zamestnanosti. Nepredvídateľná trhová volatilita, rovnako aj kríza na Ukrajine zvyšuje neistotu na medzinárodných trhoch, znižuje obchodné a investičné aktivity, čo vyvoláva problémy v dodávateľských reťazcoch a v konečnom dôsledku spôsobuje tlak na rast cien strategických komodít, ktoré brzdia ekonomickú výkonnosť jednotlivých krajín.

V kontexte sanácie jednotlivých ekonomík v čase hospodárskych kríz je nevyhnutné upriamiť pozornosť predovšetkým na podnikateľské prostredie, ktoré tvorí kľúčovú úlohu v stabilite a potenciáli akéhokoľvek národného hospodárstva z hľadiska zamestnanosti a pridanej hodnoty. Aktuálne sme svedkami nedostatku zdrojov, ktoré MSP potrebujú na získanie kapacít potrebných na úspešné súťaženie na medzinárodnom trhu v čase kríz, súčasne s platným sankčným režimom a dlhodobým problémom zapojenia sa do globálneho hodnotového reťazca. V tomto kontexte relevantné štátne orgány musia pristúpiť k adekvátnemu stimulovaniu exportnej výkonnosti a podnikateľského prostredia. Bez pochyb, medzi najvýznamnejšie tendencie a trendy, ktoré zásadne ovplyvňujú budúci vývoj a perspektívy

jednotlivých ekonomík je prílev nových technológií, spôsob využívania prírodných zdrojov, kritických nerastných surovín a rastúca krivka technologických zmien.

Slovensko patrí medzi krajiny s najotvorenejšou ekonomikou na svete a zapájanie sa do medzinárodného obchodu je principiálnym predpokladom rastu národného hospodárstva.

Na základe tejto skutočnosti je dôležité identifikovať nové nástroje inštitucionálnej podpory exportu v súlade s aktuálnou stratégiou vonkajších ekonomických vzťahov.

Diplomová práca prináša analýzu dopadu minulých a aktuálnych hospodárskych kríz na vývoj medzinárodného obchodu a stanovuje nové perspektívy jeho napredovania. Dôležitou súčasťou našej práce je aj hodnotenie súčasného stavu exportnej výkonnosti Slovenskej republiky a identifikovanie nových nástrojov, odporúčaní na zefektívnenie inštitucionálnej podpory.

Pri vypracovaní danej práce sa snažíme vychádzať z aktuálnych a relevantných údajov, zároveň danú problematiku konzultujeme s relevantnými inštitúciami, ktoré reprezentujú slovenských exportérov a presadzujú ich záujmy.

1 Súčasný stav rozoberanej problematiky doma a v zahraničí

Presadzovanie globalizačných procesov predstavuje určujúci faktor vývoja medzinárodného obchodu vo svetovom hospodárstve. Už v predchádzajúcom miléniu sme boli svedkami medzinárodnej ekonomickej aktivity subjektov svetového hospodárstva, ktorá v porovnaní s domácimi aktivitami jednotlivých hospodárstiev rástla rýchlejšie. Globalizáciu možno charakterizovať ako zásadné vnútorne prepojené či vzájomne si odporujúce geostrategické posuny, ktoré sa opierajú o celý komplex konzistentných technicko-technologických, ekologických, sociálno-spoločenských zmien a reštrukturalizačných procesov (P. Baláž, 2001).

Medzinárodný obchod považujeme za dôležitú súčasť globálneho ekonomického rastu, ktorého napredovanie je z *mikroekonomického hľadiska* predovšetkým podmienené globalizáciou v rozvojových trhových ekonomikách (RTE), akceleráciou priemyselnej revolúcie 4.0 a globálnej konkurencieschopnosti. Tento pohľad rozširujeme aj z *makroekonomického hľadiska*, podľa ktorého globalizačné procesy napomáhajú jednotlivým ekonomickým subjektom v rámci implementovania inovácií vo všetkých aspektoch medzinárodného podnikania, ktorého výsledkom je napríklad optimalizácia výroby a vytváranie nových foriem podnikania ako napríklad: fúzie, akvizície, portfóliové a priame investície.

Súčasťou medzinárodného obchodu je zahraničný obchod prostredníctvom ktorého dochádza k aktivite národného hospodárstva s medzinárodným prostredím (R. Ružeková, L. Pavelka. 2020). Význam zahraničného obchodu je rovnako spájaný aj s komplexom vonkajších ekonomických vzťahov, ktoré predstavujú súhrn všetkých ekonomických väzieb národného hospodárstva so zahraničím ako napríklad: medzinárodnou deľbou práce, medzinárodným a svetovým obchodom, ekonomickou interdependenciou, medzinárodnými menovými a úverovými vzťahmi a medzinárodnými ekonomickými organizáciami, či integračnými zostúpeniami.

Vo vedeckej z odbornej literatúre zaoberajúcej sa vývojom globálneho ekonomického rastu a medzinárodným obchodom môžeme vidieť nové makroekonomické projekcie, ktoré sú vytvorené na základe štúdií významných medzinárodných organizácií ako sú *Svetová banka*, *Ázijská rozvojová banka*, *OECD* a ďalšie. Je dôležité zdôrazniť skutočnosť, že všetky takto vypracované projekcie sú založené na kľúčových determinantoch ekonomického rastu akými sú

ľudský kapitál, fyzický kapitál, prírodné zdroje, a technologický pokrok. Na základe skúmania nových globalizačných trendov a ich postavení v rámci medzinárodného obchodu konštatujeme, že nasledujúce determinanty zohrávajú významnú úlohu pri vývoji svetového hospodárstva:

1. *Demografický vývoj* – V poslednom desaťročí sme zaznamenali významné zmeny v štruktúre a veľkosti populácie, ktoré ovplyvňujú globálne obchodné toky, rovnako v dôsledku medzinárodnej migrácie prichádza k aglomeračnému efektu.¹

2. *Investície do fyzického kapitálu* – Vytvárajú nových hráčov v medzinárodnom obchode, ktorí sa zapájajú do medzinárodných dodávateľských reťazcov. V dôsledku zavádzania globálnych investičných pravidiel je zabezpečená efektívnejšia alokácia zdrojov, ktorá napomáha obchodným operáciám.

3. *Technológie* – Medzi krajinami, ktoré sú technologickými lídrami sa objavujú nové krajiny a transfer technológií začína nadobúdať regionálnejší charakter. Technologický pokrok je kľúčovým faktorom vývoja obchodu, pretože ovplyvňuje komparatívne výhody a pomáha pri redukcii obchodných nákladov. Existuje vzájomná kauzalita medzi technológiami a obchodom (technológie sú hnacou silou obchodu a obchod je jedným z faktorov ovplyvňujúcich technologický pokrok).

4. *Prírodné zdroje* – Kritické nerastné suroviny majú významný vplyv na rast medzinárodného obchodu. Súčasná cenová volatilita prírodných zdrojov má negatívny dopad na medzinárodný obchod, zároveň možnosti substitúcie neobnoviteľných zdrojov a technologické zmeny budú určovať veľkosť vplyvu takýchto zdrojov na ekonomický rast.

5. *Dopravné náklady* – Ovplyvňujú objem a štruktúru medzinárodného obchodu. Inovácie v tomto sektore predstavujú významnú úlohu pri redukcii dopravných nákladov.

6. *Inštitúcie* – Formujú základ pre využívanie komparatívnych výhod krajiny a determinujú stanovenie obchodnej politiky danej ekonomiky. Medzinárodný obchod jednotlivých krajín je ovplyvnený typom vlády, pretože častokrát politické hranice bránia vývoju medzinárodnému obchodu.

V posledných dvoch desaťročiach prešla teória medzinárodného obchodu neustálou transformáciou, ktorej ústrednou jednotkou analýzy sa stali skôr firmy než krajiny alebo

---

¹ Aglomeračný efekt predstavuje vzájomnú kauzalitu medzi demografiou a obchodom.

odvetvia. Táto transformácia bola podporená empirickými štúdiami na mikroúrovni, ktoré ukázali, že medzinárodná aktivita je koncentrovaná v rámci niekoľkých veľmi veľkých firiem, ktoré vyrábajú vo viacerých krajinách a vo viacerých odvetviach. Pre pochopenie problematiky postavenia medzinárodného obchodu vo svetovom hospodárstve, musíme upriamiť pozornosť na dominantné faktory vývoja globalizovaného hospodárstva.

Od začiatku 80. rokov 20. storočia došlo vo svetovom hospodárstve k výraznej transformácii štruktúry medzinárodných obchodných tokov, ktoré je špecifické ako “*éra globálnych hodnotových reťazcov*“ (ďalej „GCV“). Globálne hodnotové reťazce môžeme definovať ako reťazec s rádom etáp, ktoré sa zapájajú do výroby výrobku alebo služby, ktoré sa predávajú spotrebiteľom, pričom každá fáza pridáva hodnotu a v každej fáze sa aspoň dve etapy vyrábajú v rôznych krajinách (P. Antràs, 2020).

R. Mudambi (2016) tvrdí, že štúdie analyzujúce obchodné toky medzi výrobkami ukazujú, že GVC sú všadeprítomné. Realizujú sa predovšetkým prostredníctvom obchodných stratégií, ktoré zahŕňajú značné množstvo offshoringu a offshore-outsourcingu.

Podľa P. Antrása (2016) túto globálnu transformáciu, ktorá je silne naviazaná na vývoj medzinárodného obchodu, podporila predovšetkým kombinácia informačných a komunikačných technológií (IKT), znižovania obchodných bariér (predovšetkým prostredníctvom preferenčných obchodných dohôd a vstupu Číny do WTO v roku 2001) a politického vývoja, ktorý priniesol pozoruhodný nárast podielu svetovej populácie zapojeného do medzinárodného obchodu. Tieto atribúty spôsobujú zvýšenie rozsahu, v akom podniky využívajú vo svojich výrobných procesoch zahraničné komponenty, ako aj rozsah v akom výrobcovia medzi výrobkov predávajú svoju produkciu na medzinárodnej úrovni. Dovoľujeme si tvrdiť, že GVC do značnej miery formujú činnosti v oblasti medzinárodného obchodu.

V rámci globalizačných procesov prichádza aj k periodickým cyklickým zmenám v podobe hospodárskych recesií a ekonomickým konjunktúram. Tieto indikátory ovplyvňujú zahraničnoobchodné vzťahy a vplyvajú na konkurenčnú odolnosť jednotlivých subjektov svetového hospodárstva. Napriek významným prínosom globalizácie svetového obchodu, dochádza vzhľadom na interdependenciu globálnej ekonomiky k vzájomným negatívnym vplyvom, ktoré ovplyvňujú tempo svetového ekonomického rastu (N. Solarova, 2021). Z tohto dôvodu vyplýva, že rôznorodosť globalizácie v jednotlivých krajinách prináša konzekvencie,

ktoré sa prenášajú do jednotlivých segmentov svetového hospodárstva a spôsobujú zásadné ekonomické ako aj obchodnopolitické zmeny.

1.1 Súčasné postavenie medzinárodného obchodu vo svete

Medzinárodná ekonomická aktivita subjektov svetového hospodárstva rastie v porovnaní s domácimi aktivitami rýchlejšie. Podnikanie sa teda zmedzinárodňuje a výrazne ovplyvňuje domáce hospodárstvo, ako aj štruktúru exportnej a importnej aktivity danej krajiny. Najvýznamnejším ukazovateľom zapájania sa krajín do medzinárodného obchodu je výpočet otvorenosti ekonomiky, ktorý vyjadruje do akej miery sa uskutočňujú zahraničné transakcie (dovoz a vývoz) a ako ovplyvňujú veľkosť a rast národného hospodárstva.

Stupeň otvorenosti sa meria skutočnou veľkosťou registrovaných dovozov a vývozov v rámci národného hospodárstva:

$$\text{Stupeň otvorenosti} = \frac{E + I}{HDP} \times 100$$

kde:

Stupeň otvorenosti = intenzita danej krajiny zapájania sa do medzinárodného obchodu v % za určité časové obdobie

E = predstavuje celkový počet tovarov a služieb vyvázaných z danej krajiny za určité časové obdobie

I = predstavuje celkový počet tovarov a služieb dovážaných do danej krajiny za určité časové obdobie

HDP = predstavuje trhovú hodnotu všetkých finálnych tovarov a služieb vyprodukovaných v danej krajine za určité časové obdobie

Práve na základe miery funkčnej otvorenosti danej ekonomiky sa podľa Baláža a kol. (2010) môže daná krajina úspešne a dlhodobo zapájať do zahraničného obchodu. Miera zapojenia sa krajín do zahraničného obchodu je rôznorodá. Vysoká otvorenosť má na danú krajinu v časoch priaznivého globálneho ekonomického vývoja pozitívne hospodárske účinky. V tejto časovej etape rastúci dopyt zo zahraničia po výrobkoch a službách reflektuje nielen rast produkcie, ale aj zlepšenie situácie na trhu práce. Na druhej strane, v časoch ochladzovania ekonomiky či recesie dochádza k útlmu zahraničného dopytu po tovaroch a službách, čoho konzekvenciou je slabšia produkcia a riziko negatívneho dosahu aj na trh práce. Na základe

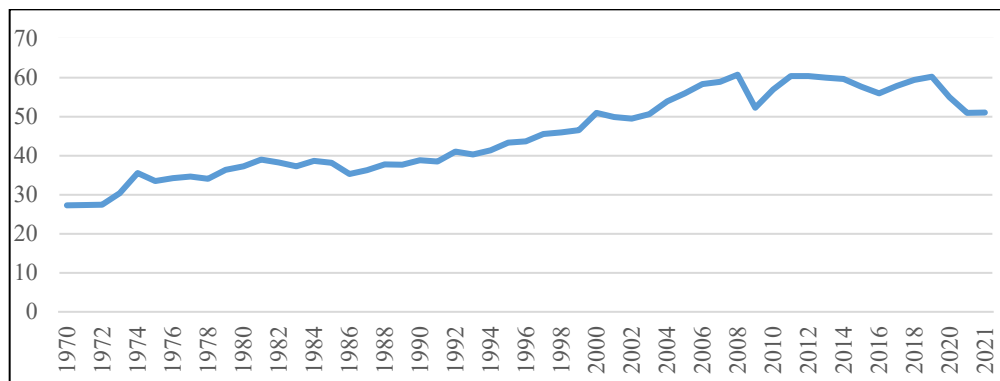
týchto atribútov konštatujeme, že čím väčšia otvorenosť ekonomiky, tým je prítomná väčšia citlivosť na zmeny vonkajšieho prostredia a je náchylná ku globálnej recesii.

Otvorenosť obchodu poskytuje malým štátom šancu prekonať obmedzenia vyplývajúce z veľkosti prostredníctvom prístupu na väčšie trhy a možnosti dosiahnuť úspory z rozsahu výroby. Okrem toho, otvorenosť zahraničným investíciám vo všeobecnosti podporuje dlhodobý rast prostredníctvom transferu znalostí a technológií zo zahraničných firiem do domácich. Na druhej strane, vysoká miera otvorenosti obchodu a špecializácie by mohla posilniť vonkajšiu zraniteľnosť prostredníctvom volatility obchodných podmienok a výkyvov v zahraničnom dopyte. Musíme však poznamenať, že volatilita produkcie a príjmov z vývozu ovplyvňuje dlhodobý rast HDP a jeho výsledky rozvoja tým, že vnáša neistotu, ktorá odrádza od investícií (A. McIntyre a kol., 2018).

Pri skúmaní danej problematiky zdôrazňujeme paralelu medzi hospodárskymi krízami a otvorenosťou jednotlivých ekonomík. Globalizačné procesy v čase kríz vytvárajú opačný efekt ako benefitovanie. V dôsledku silnej integrácie na svetových trhoch finančné krízy spôsobujú pokles hospodárskeho rastu ako aj prudké zvýšenie počtu zanikajúcich podnikov, ktoré spôsobujú makroekonomickú nestabilitu v jednotlivých ekonomikách.

Ako môžeme vidieť na grafe, kontrast medzi obdobím hyperglobalizácie v rokoch 1970 – 2008 a novším obdobím v rokoch 2009 – 2018 je pozoruhodný. Treba však poznamenať, že počas rokov 1970 – 1985 bol pozorovaný aj pomerne obmedzený rast globálneho obchodu. Podľa Antràs a Chor (2018) bol pomer svetového obchodu k svetovému HDP v posledných desaťročiach v skutočnosti dosť stabilný na hodnote jednej polovice.

Graf 1 Vývoj otvorenosti svetovej ekonomiky v rokoch 1970 – 2021 (v %)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe World Bank's Development Indicators, 2022

Z grafického zobrazenia je rovnako evidentné, že pri sledovaní relácií vývoja HDP a medzinárodného obchodu je dlhodobo export v predstihu voči importu, pretože rastúca závislosť medzi týmito premennými je podmienená predovšetkým exponenciálnym rastom výrobnnej špecializácie, obchodnej ako aj bilaterálnej a multilaterálnej kooperácie národných ekonomík a ich prehlbujúcimi sa vzájomnými priemyselnými a obchodnými väzbami. Zapájaním národných ekonomík do medzinárodných štruktúr sa rozširuje prístup na trhy, rast exportu, jeho diverzifikácia a racionalizácia exportu.

1.2 Úloha exportu v medzinárodnom obchode

Export považujeme za jeden z najvýznamnejších indikátorov ekonomickej vyspelosti danej krajiny a základnou funkciou medzinárodného obchodu. Dôležitosť exportu v národnej ekonomike môžeme vidieť predovšetkým v rastovej trajektórii viacerých svetových ekonomík ako napríklad Čína, Singapur, USA, Južná Kórea a pod. Podľa L. Pavelku, V. Ružekovej, E. Zubaľovej (2021), export v rozhodujúcej miere závisí od výkonnosti ekonomiky, jej štruktúry, ako aj od podmienok na zahraničných trhoch. Rozsah a štruktúra obchodu na celom svete sa v dôsledku štvrtej priemyselnej revolúcie a technologického pokroku výrazne zmenila.

Významným katalyzátorom týchto zmien je infraštruktúra a úroveň informačných technológií ako úrovne digitálnej industrializácie a digitalizácie priemyslu.

Hlavným významom exportu pre podniky predstavuje rozšírenie výroby, rast ziskov a zdrojov z predaja, ktorých časť možno investovať do inovácií technológií za účelom rastu medzinárodnej konkurencieschopnosti. Pre jednotlivé národné hospodárstva export predstavuje predovšetkým zásah do jednotlivých makroekonomických agregátov; *prijem do štátneho rozpočtu, zvýšenie domácich dôchodkov, rast úspor, investícií*. Rovnako ovplyvňuje prostredníctvom platobnej bilancie a meny vnútornú a vonkajšiu ekonomickú rovnováhu (V. Martincus, 2010).

1.2.1 Kvalitatívna stránka exportu

Malé a otvorené ekonomiky čelia výzvam vyplývajúcim z ich rozlohy a nedostatku zdrojov. Zvyčajne nedisponujú dostatočne veľkým domácim trhom alebo potrebnými zdrojmi na výrobu veľkého množstva tovaru. Z týchto dôvodov sú nútené špecializovať sa na výrobu (na veľmi obmedzený sortiment tovarov, napr. a poľnohospodárske produkty a cestovný ruch)

na základe svojich komparatívnych výhod, aby mohli účinne konkurovať na medzinárodných trhoch.

V rámci podpory exportu je nevyhnutné upriamiť pozornosť na efektívnosť zavedených procesov a kvalitatívnu stránku exportu. Za účelom posilnenia odolnosti voči šokom vyplývajúcich z hospodárskych kríz a dosiahnutia vyššieho udržateľného tempa rastu, by mali malé štáty realizovať politiky na diverzifikáciu svojich ekonomík a znížiť svoju závislosť od úzkeho spektra vývozu (MMF, 2014).

Diverzifikácia pomáha krajinám zabezpečiť sa proti nepriaznivým šokom v podmienkach obchodu tým, že stabilizuje príjmy z vývozu. Rovnako Diverzifikácia poskytuje veľkú príležitosť na zavedenie nových produktov do vývozného a výrobného koša, čo zvyčajne stelesňuje zvýšenie produktivity, ktorá vedie k vyššiemu a dlhodobému hospodárskemu rastu. Platí to najmä v krajinách s obmedzenými domácimi zdrojmi rastu produktivity. Z týchto dôvodov sa mnohé krajiny usilujú o diverzifikáciu vývozu ako o zámernú stratégiu hospodárskeho rastu. Väčšina malých štátov však pri snahe o diverzifikáciu svojho vývozu čelí mnohým vnútorným obmedzeniam, vrátane obmedzených zdrojov, nedostatočnej hospodárskej infraštruktúry, nedostatku kvalifikovaných pracovníkov a vysokých dopravných nákladov v dôsledku geografickej izolácie od hlavných obchodných partnerov.

V Nadchádzajúcej tabuľke môžeme vidieť, že ekonomiky s najdiverzifikovaným portfóliom exportu sú na popredných miestach aj v rámci indexu globálnej konkurencieschopnosti.

Tabuľka 1 Najvýznamnejšie krajiny podľa indexu konkurencieschopnosti

Poradie	Krajina	Skóre
1.	Dánsko	100,00
2.	Švajčiarsko	98,92
3.	Singapur	98,11
4.	Švédsko	97,71
5.	Honk – Kong	94,89

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe Global competitiveness index 4.0.(GCI 4.0), 2023

V krajinách s vysokým stupňom otvorenosti ekonomiky s úzkou a nediverzifikovanou výrobnou a vývoznou základňou je diverzifikácia vývozu rozhodujúca pre zlepšenie rastu a zmiernenie nestability. Export krajín uvedených v tabuľke je primárne zameraný na tovary a služby s inovatívnym charakterom a vysokou mierou pridanej hodnoty.

Podľa L. Pavelku, V. Ružekovej a Ľ. Zubaľovej (2021) môžeme pri skúmaní vývoja hospodárskeho rastu jednotlivých krajín využívať viacero ukazovateľov kvalitatívnej stránky exportu ako napríklad: podiel sektora služieb a high tech produkcie na celkovom vývoze danej ekonomiky, kvalita vedy a výskumu a inovatívnych technológií alebo podiel MSP na celkom exporte.

Medzi svetovým hospodárstvom a medzinárodným obchodom existuje jasná súvislosť. Hospodársky rast často znamená nárast vývozu. To je veľmi dôležité pre Európsku úniu (EÚ), ktorá patrí k najväčším obchodným blokom na svete. Členské štáty EÚ mali počas posledného hospodárskeho poklesu v období finančnej krízy 2008 značné problémy, a hoci sa zdá, že európska ekonomika sa vrátila na správnu cestu, vo svete existujú aj iné problémy, ktoré by jednotliví tvorcovia hospodárskych a proexportných politík nemali prehliadať. Touto problematikou sa budeme zaoberať v nadchádzajúcich podkapitolách danej práce.

1.2.2 Proexportná politika a inštitucionálna podpora exportu doma a v zahraničí

Proexportná politika jednotlivých krajín predstavuje významný faktor, ktorý ovplyvňuje celkovú exportnú výkonnosť danej ekonomiky. Podľa Ľ. Pavelku, V. Ružekovej a Ľ. Zubaľovej (2021), sa mnohé krajiny v prostredí rýchlo narastajúcej globálnej konkurencie snažia zvýšiť svoju exportnú výkonnosť. Ciele proexportnej politiky sa orientujú na vytvorenie optimálnych podmienok pre export produkcie a k odstráneniu nedostatkov znemožňujúcich export.

Medzi nosné determinanty predovšetkým v čase kríz, kedy by mali jednotlivé krajiny aktívne prispievať k rozvoju exportných podnikov, môžeme zaradiť podporu exportu sofistikovanej produkcie a podporu exportu IT technológií a riešení, ktoré zvyšujú podiel služieb na exporte. Podľa Engelharda (1992), predstavuje podpora exportu sústavu všetkých aktivít, nástrojov a opatrení, ktoré pozitívne ovplyvňujú vývoj exportu z hľadiska objemu alebo získanej hodnoty, ktorá prispieva k transformácii domácich podnikov na exportérov.

Cieľom tejto podkapitoly je objasniť úlohy, nástroje a regulácie proexportnej politiky z globálneho, európskeho a národného spektra.

Proexportná a spoločná obchodná politika krajín EÚ

Európska Únia dodržiava pravidlá WTO a rovnako ako člen OECD majú členské krajiny v legislatíve zapracované pravidlá vyplývajúce z Konsenzu OECD. V rámci proexportnej politiky EÚ exportné úverové agentúry (PCA) musia byť predovšetkým v súlade s medzinárodnými zmluvami a primárnym právom EÚ – *Zmluva o fungovaní EÚ, Lisabonská zmluva*. PCA každoročne prekladá OECD správy predovšetkým o fungovaní vývozných exportných úverov. Pre podporu exportu európskych malých a stredných podnikateľov Európska Komisia spolu s Európskou investičnou bankou a Európskym investičným fondom zriadila zvýhodnené úvery a investície *InnovFin* pre vysoko rizikové nápady v oblasti vývoja a výskumu.

V rámci spoločnej obchodnej politiky členské krajiny EÚ pôsobia v obchode s EÚ aj mimo nej podľa pravidiel a zásad spoločnej obchodnej politiky EÚ a požiadaviek jednotného európskeho trhu. Spoločná obchodná politika je založená na princípe bezcolného a bezkvótového prístupu tovaru z členských štátov na jednotný európsky trh a účasti v colnej únii, ktorej hlavným nástrojom je Spoločný colný sadzobník a jeho rozšírená verzia, Integrovaný sadzobník Európskych spoločenstiev – TARIC, ktorý sa používa v obchode s tretími krajinami od 1. júla 1968.

Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD)

OECD je medzivládna organizácia podporujúca spoluprácu medzi členskými krajinami a je jednou z najväčších platforiem pre exportné agentúry. V rámci *pracovnej skupiny pre exportné úvery a garancie (EGG)*, OECD vytvorila ekonomické fórum na zosúladenie aktivít jednotlivých členských v oblasti exportnej podpory.

Konsenzus OECD² špecifikuje parametre vývozných úverov pre dovozcov, ktorí môžu využívať štátnu podporu. Jednotlivé ministerstvá financií členských krajín sú zodpovedné za vytvorenie a rozvoj oficiálneho systému financovania podpory exportu založeného na vývozných úveroch (Z. Wysokińska, 2017). Hlavným cieľom konsenzu je vytvoriť rámec pre riadne, nedeformujúce financovanie vývozných úverov tak, aby vývozcovia konkurovali skôr

---

² Medzinárodné pravidlá v rámci Dohovoru pre oficiálne podporované vývozné úvery, ktoré sa týkajú určenia minimálnych poistných sadzieb pre jednotlivé rizikové kategórie krajín a dlžníkov. Tento konsenzus bol začlenený do práva Spoločenstva rozhodnutím Rady Európskej únie zo 4. apríla 1978.

cenou a kvalitou výrobkov než podmienkami financovania ponúkanými dovozcom. Oficiálna podpora sa netýka len úzko chápaného financovania vývozu, ale najmä v praxi aj poskytovania poistenia, záruk a financovania pomoci.

Svetová obchodná organizácia (WTO)

WTO je garantom medzinárodného obchodného systému. Stanovuje právne záväzné pravidlá, ktorými sa riadi svetový obchod. WTO určuje, ktoré formy vládnej podpory sú v rámci obchodných aktivít členských krajín akceptované a vymedzuje reštrikcie na tie obchodné aktivity, ktoré narušujú medzinárodný obchod. Pravidlá WTO úzko súvisia s Konsenzus OECD. Jednotlivé členské krajiny nemôžu uľahčovať financovanie za úrokové sadzby nižšie ako vlastné náklady krajiny na pôžičky, pokiaľ nespĺňajú ustanovenia o úrokových sadzbách OECD (L. Pavelka a kol., 2021).

Organizácie na podporu obchodu (TPO)

Jednotlivé krajiny zasahujú do proexportnej politiky prostredníctvom tarifných a netarifných opatrení a vytvárajú národné organizácie na podporu obchodu (TPO). Škála činností, ktoré môže TPO vykonávať, je pomerne široká a rôznorodá. Činnosti na podporu a rozvoj vývozu možno rozdeliť do štyroch širokých kategórií:

1. identifikácia a rozvoj výrobkov a trhov,
2. obchodné informačné služby,
3. špecializované podporné služby,
4. propagačné činnosti v zahraničí.

Výber činností v rámci týchto kategórií a spôsob, akým ich TPO realizuje, závisí od takých faktorov, ako sú napríklad požiadavky vývozného prípadu, dostupnosť ľudských a finančných zdrojov pre TPO, povaha a stupeň diverzifikácie výrobkov, ktoré sa vyvážajú alebo sa môžu vyvážať, a charakteristiky cieľových trhov (C. Jaramillo, 1992.). Hospodárska diplomacia, ktorá pokrýva pravé otázky medzinárodných ekonomických vzťahov, sa v poslednom období v mnohých vyspelých krajinách intenzívne doplna činnosťou TPO (M. CSABAY, 2007).

Činnosti na podporu obchodu, ktoré TPO vykonáva na zahraničných trhoch, dopĺňajú priamu podporu, ktorú poskytuje vývozcom na domácom trhu.

Rozsah funkcií TPO v zahraničí závisí nielen od zdrojov, ktoré má TPO na tento účel k dispozícii, ale aj od toho, či existuje oficiálna zahraničná obchodná služba. Medzi ďalšie faktory určujúce zapojenie TPO do zahraničných aktivít rovnako zaraďujeme stupeň diverzifikácie výrobkov a trhov, ktoré krajina dosiahla a stanovené ciele rozvoja vývozu.

Proexportná politika a inštitucionálna podpora exportu SR

Proexportná politika SR zohráva významnú úlohu pri presadzovaní stratégie rozvoja obchodným aktivít slovenských podnikov so zahraničnými subjektami, zároveň definuje nástroje a opatrenia, ktoré ovplyvňujú exportnú výkonnosť slovenského podnikateľského prostredia. Prioritným zameraním koncepcie vonkajších ekonomických vzťahov a ekonomickej diplomacie Slovenskej Republiky na obdobie rokov 2022 – 2030 (VeVaED 2022- 2030) je prostredníctvom vhodných nástrojov podporovať expanziu slovenských firiem na zahraničných trhoch, zatriktívniť prílev nových a inovačných PZI, vytvoriť priestor pre priaznivé pravidlá medzinárodného obchodu na presadzovanie obchodno-ekonomických záujmov Slovenskej Republiky (VeVaED 2022 – 2030, 2022).

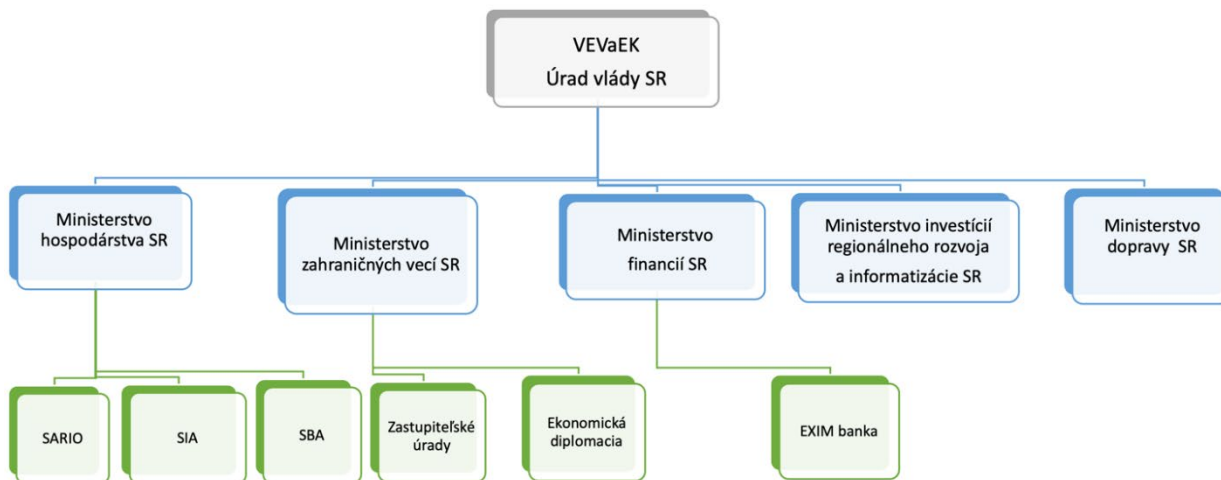
Pre naplnenie vymenovaných primárnych cieľov, VEVaED stanovuje na obdobie 2022-2030 nasledovné sekundárne ciele:

- diverzifikovať teritoriálnu štruktúru zahraničného obchodu SR,
- zlepšenie využívania nástrojov proexportnej politiky,
- zvýšenie efektívnosti ekonomickej diplomacie.

Ku každému z cieľov koncepcie je vypracovaný príslušný akčný plán s konkrétnymi úlohami, ktoré sú následne rozpracované pod vedením gestorov pracovných skupín.

Podľa koncepcie VEVaED 2022 – 2030 zahrňujeme medzi hlavných aktérov podporujúcich zahraničnú obchodnú činnosť predovšetkým jednotlivé ministerstvá a štátne inštitúcie uvedené v schéme č. 1, ktorý zároveň približuje rozdelenie ich kompetencií a hierarchickú štruktúru.

Schéma 1 **Štruktúra kompetencií jednotlivých inštitúcií v oblasti podpory exportu na Slovensku**

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe VEVaEK 2020 – 2030, 2023

Okrem viacerých rezortov SR pri realizácii koncepcie VEVaED spolupracujú aj jednotlivé inštitúcie a agentúry uvedené v schéme č. 1 ako napríklad: *Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu* (SARIO), *Slovenská inovačná a energetická agentúra* (SIEA), *Slovak Business Agency* (SBA) či *Exportno-importná banka SR* (EXIMBANKA SR). Implementáciu a napĺňanie koncepcie vonkajších ekonomických vzťahov a ekonomickej diplomacie následne koordinuje a vyhodnocuje Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR v spolupráci s Ministerstvom hospodárstva SR.

1.3 Teoretické vymedzenie vybraných hospodárskych kríz

Globálne krízy zdieľajú veľa spoločných znakov ako napríklad pokles domácej aj medzinárodnej spotreby alebo pokles investícií a mobility globálneho kapitálu. Hospodárske krízy na globálnej úrovni nespôsobili len rozsiahle socio- ekonomické škody, ale aj systémové deformácie. Ekonomická recesia spôsobená finančnou krízou v roku 2009 bola od ostatných recesií v minulosti rozdielna, a to najmä jej globálnym dopadom. Pretože kríza spočiatku postihla vyspelé ekonomiky a potom pomerne rýchlo zasiahla ostatné krajiny sveta. V dôsledku krízy v 2009 došlo k najvýraznejšiemu spomaleniu všetkých aktivít svetovej ekonomiky ako

napríklad prepad priemyselnej výroby, strata mobility globálneho kapitálu a svetového obchodu (Menbere T. Workie a kolektív, 2009).

Rozsah krízového obdobia je individuálny v závislosti od úrovni ekonomického rozvoja jednotlivých krajín a ich ekonomík, pretože tie disponujú rôznou intenzitou a formou. Najväčší problém pozorujeme v nahromadení dlhov vo verejnom, finančnom ale aj súkromnom sektore vyspelých krajín, ktoré z dôsledkov týchto atribútov nedokážu stimulovať ekonomický rast na úrovni predkrízového obdobia.

Globálna hospodárska kríza poukázala na nutnosť zmeny ekonomického myslenia, ktoré sa snaží v čo najväčšej miere poskytnúť vysvetlenie na otázku : „*Čo spôsobuje nestabilné situácie v ekonomike, ktoré sa pretavujú do hospodárskych kríz?*“ Práve finančná kríza v roku 2008 po prvýkrát zdôraznila destabilizáciu liberalizovaných finančných trhov, ktorá sa rýchlo pretavila v dôsledku silnej globálnej previazanosti do jednotlivých krajín mimo USA (P. Staněk, 2012).

V rámci teoretického myslenia sa po vypuknutí hospodárskej krízy dostávali do popredia ekonomické teórie heterodoxného smeru.³ Pri skúmaní hospodárskych cyklov a vzniku krízy predstaviteľ heterodoxného smeru, ekonóm Hyman Minsky⁴, dal do popredia dôležitosť rozvíjajúcich a prehľbujúcich sa globálnych finančných vzťahov. Na základe týchto argumentov vypracoval teóriu o finančnej nestabilite, ktorá sa v dôsledku komplikovanej medzinárodnej komplikovanosti neustále prehľbuje. Rovnako ako Keynesiánsky prúd⁵ tvrdí, že dôležitým atribútom jednotlivých kapitalistických ekonomík sú investície, ich spôsob financovania a v neposlednom rade ich inštitucionálne usporiadanie. Za dôležité determinanty vznikajúcich kríz považuje obchodné špekulácie ekonomických subjektov, ktoré sa pretavujú vznikom cenových bublín. Na dané tvrdenie argumentuje, že v čase economickej expanzie a stability jednotlivé subjekty prestávajú byť opatrné a v dôsledku vplyvu globalizačných procesov využívajú rôzne formy špekulatívneho obchodovania a investovania predovšetkým na úverových trhoch.

---

³ Heterodoxné ekonomické teórie predstavujú alternatívne teórie ekonomického myslenia, ktorá odmieta klasické ekonomické teórie a jej formy metodiky ako aj dedukcie. Heterodoxné myslenie poskytuje alternatívny prístup k hlavnému názorovému prúdu a poskytuje vysvetlenie javov, na ktoré klasické ekonomické teórie nemajú odpoveď.

⁴ Americký postkeynesiánsky ekonóm na Washingtonskej univerzite v St. Louis.

⁵ Medzi významných predstaviteľov Keynesovcov napríklad patrili Hicks, Tobin, Samuelson.

V čase hospodárskej expanzie zaznamenávame zvýšený rast zamestnanosti, spotreby, národných dôchodkov a investícií. Bankový sektor požičiava finančný kapitál rôznym ekonomickým subjektom aj takým, ktorí disponujú dostatočne požadovaným objemom kapitálu na zaistenie daného úveru. Rovnako v čase hospodárskeho rozmachu sa znižujú úrokové sadzby. Na základe takýchto optimistických očakávajúcich ekonomických scenárov sa ekonomika postupne prehrieva a následne dané ekonomické subjekty nie sú schopné riadne a včas splácať svoje záväzky, z čoho v ekonomike nastáva prasknutie bubliny a vzniká kríza.

H. Minsky ďalej poukazuje na nebezpečnosť špekulatívneho financovania, rovnako sa zaoberá aj fenoménom pyramídového financovania, ktoré vysvetľuje tak, že dlžníci, ktorí nie sú schopní splácať svoje záväzky a následne si požičiavajú finančné prostriedky od iných subjektov za účelom vyplatenia svojich záväzkov.

V tejto časti sa budeme ďalej zaoberať teoretickým vymedzením ekonomických cyklov a najvýznamnejšími hospodárskymi krízami, ktorých prítomnosť spôsobila výrazné zmeny v trendoch medzinárodného obchodu v 21. storočí.

1.3.1 Medzinárodné ekonomické cykly - svetové, regionálne, národné

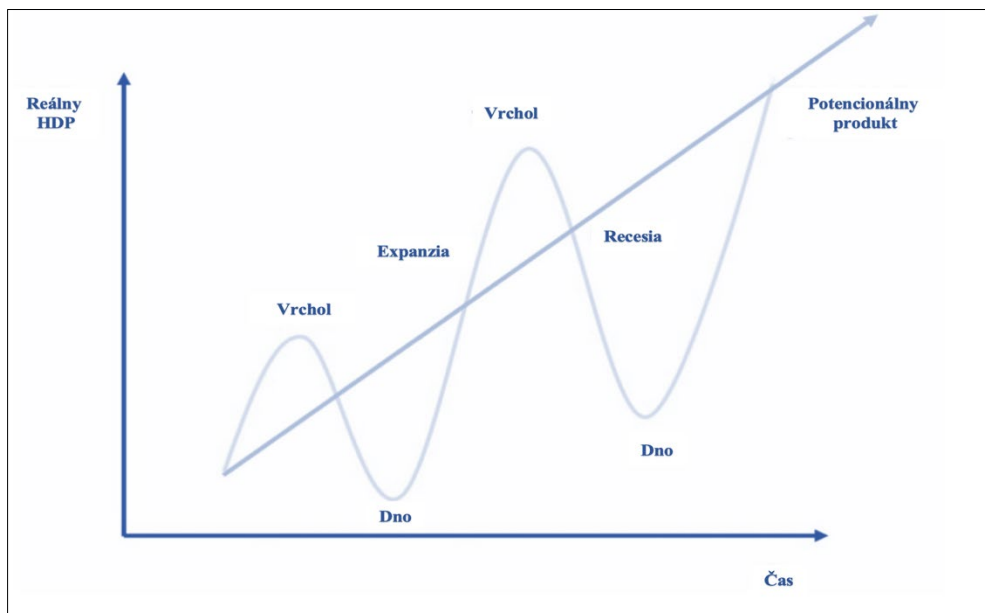
Jednou z najpozoruhodnejších črt ekonomického prostredia za posledných 20 rokov je zásadný pokles makroekonomickej volatility. Pre porozumenie prepojenia hospodárskych kríz a ich konzekvencií na medzinárodný obchod, možno pokladať za esenciálne upriamiť pozornosť na predpoklady ich zrodu, pretože liberalizácia rôznych aspektov hospodárskeho života a toho plynúca narastajúca globalizácia sa premieta aj do rozsahu pôsobenia hospodárskych kríz (N. Solarova, 2021). Globálne prepojenie jednotlivých krajín spôsobuje, že v prípade vzniku hospodárskej krízy v jednej krajine, prichádza k jej prepojeniu a prenosu aj do ostatných krajín.

Neexistuje jednoznačný definovateľný scenár vzniku a prejavu krízy. Napriek cyklickému vývoju ekonomiky je tento stav zvyčajne nepredvídateľný, pretože vývoj hospodárstva nie je pravidelnou konštantou, ale neustále meniaci sa proces, ktorý podlieha radu faktorov determinujúcich jeho ďalší vývoj.

Ekonomický cyklus je zadefinovaný ako pravidelné striedanie vzostupných a zostupných fáz vývoja ekonomiky, pre ktorý sú typické dve základné fázy – **expanzia a recesia** a dve ohraničujúce fázy – **dno a vrchol**. Tieto cykly je veľmi náročné predvídať, keďže nezaznamenávame ich pravidelnú periodicitu. Podľa makroekonomickej teórie

a nasledujúceho uvedeného grafu je ekonomický cyklus charakterizovaný ako striedanie vzostupných a zostupných fáz vývoja ekonomiky okolo dlhodobého vývojového trendu ekonomiky, ktorým je dlhodobý vývoj potenciálneho produktu (Lisý, 2016).

Graf 2 Model cyklického vývoja ekonomiky a jeho fázy

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe LISÝ, Ján et al. *Ekonomía*, 2022

Problematika ekonomických cyklov je v ekonomickej teórii považovaná za najviac diskutovanú oblasť vedeckého bádania. Svedčí o tom aj fakt, že v rôznych ekonomických prístupoch vidíme množstvo pohľadov nie len na to, čo spôsobuje ekonomickú recesiu, ktorá sa následne pretaví do hospodárskej krízy, ale aj ako účinne riešiť negatívne konzekvencie a ako im predchádzať.

V ekonomickej teórii sa môžeme stretnúť s rôznymi názormi na príčinu hospodárskych cyklov. Podľa Solomos Solomou (1998) je historická perspektíva hospodárskych cyklov v rozpore s mnohými nedávnymi štúdiami. Vo svojej publikácii: *“Ekonomické cykly od roku 1870“* tvrdí, že teórie hospodárskych cyklov musia vysvetľovať *behaviorálne, inštitucionálne, štrukturálne a politické zmeny*, ktoré sú výrazné v rôznych obdobiach a ktoré ovplyvňujú správanie hospodárskeho cyklu.

Ďalej hospodárske cykly rozdeľuje do dvoch skupín:

1. *Ekonomické cykly vyplývajúce z endogénnych faktorov* - Predpokladu s fungovaním vnútorných faktorov hospodárskych výkyvov na ekonomický systém, akými sú zmena množstva peňazí v obehu, diskontných sadzieb alebo zmena úverových podmienok. Tieto aspekty prinášajú negatívne podnety do ekonomiky a spôsobujú recesie, ktoré vyúsťujú do globálnych hospodárskych kríz.

2. *Ekonomické cykly vyplývajúce z exogénnych faktorov* - Berú do úvahy cykly, ktoré vznikajú pod vonkajšími vplyvmi na ekonomiku ako napríklad vplyv vojen, zlej geopolitickej situácií, migrácie alebo zmena v politickom dianí, ktorá má negatívny dopad na riadenie hospodárstva. Najnovšie štúdie hospodárskych cyklov poskytujú vysvetlenie prenosu krízy na regionálnej, národnej a svetovej úrovni. Podľa A. Kose (1999) rozsah finančných väzieb, sektorová podobnosť a objem vnútroodvetvového obchodu majú priamy vplyv na korelácie hospodárskych cyklov, autori Baxter a Kouparitsas (2004) a Otto, Voss a Willard (2003) hodnotia, že práve medzinárodný obchod je najdôležitejším prenosovým kanálom hospodárskych cyklov.

Význam skúmania spoločných dynamických faktorov pri vysvetľovaní celkových výkyvov hospodárskeho cyklu spočíva v rôznych politických a modelových dôsledkoch, ktoré závisia od relatívnej dôležitosti jednotlivých typov faktorov, ktoré ovplyvňujú vývoj svetového hospodárstva (A. Kose a kol., 1999). Spoločné fungovanie trhov a vzájomná interdependencia predstavujú oveľa väčší význam pri prenášaní hospodárskych cyklov ako hospodárske politiky a inštitucionálne prostredie v jednotlivých krajinách. Navyše, ak je významná časť domácich hospodárskych cyklov spôsobená spoločným svetovým faktorom, znamená to, že hospodárske politiky jednotlivých krajín zamerané na vonkajšiu rovnováhu s cieľom stabilizovať náhle pohyby v hospodárskej aktivite môžu byť neúčinné. Na základe tohto argumentu konštatujeme, že regionálne faktory zohrávajú pri vysvetľovaní výkyvov hospodárskej aktivity len malú úlohu.

Svetový faktor významne prispieva k volatilitate produkcie vo väčšine vyspelých priemyselných krajinách ako v rozvojových ekonomikách. Vo vyspelých ekonomikách vysvetľuje podstatnú časť hospodárskych výkyvov spoločná svetová zložka, v rozvojových ekonomikách vysvetľuje väčšiu časť volatility špecifická zložka. Zatiaľ čo podstatná časť fluktuácií produkcie je spôsobená svetovým faktorom, dynamiku spotreby a investícií viac ovplyvňujú faktory jednotlivých krajín.

1.3.2 Finančná kríza 2008

Ako sme už v predchádzajúcich riadkoch ozrejmili, ekonomická recesia spôsobená finančnou krízou v období 2008/2009 bola od ostatných recesií v minulosti rozdielna najmä jej globálnym dopadom. Vývoj tejto hospodárskej krízy prebiehal v určitých časových intervaloch, ktoré postupne vytvárali a menili celý ekonomický systém. Pri skúmaní tejto finančnej krízy je nevyhnutné rozlišovať medzi *spúšťačmi* - konkrétne udalosti alebo faktory, ktoré sa dotkli krízy a *zraniteľnosťou* - štrukturálne slabiny finančného systému a regulácie, ktoré rozširovali a zosilňovali počiatočné šoky (B. Bernanke. 2010).

Klesajúci globálny dopyt spôsobil problém v každej rozvinutej ekonomike, v ktorom bol najviac zasiahnutý priemyselný sektor. Obzvlášť počas prepuknutia krízy na globálnej úrovni boli zasiahnuté štáty so silným exportným sektorom (Broll. U., J. Jauber, 2014).

V dôsledku hospodárskej krízy sme zaznamenali spomalenie medzinárodného obchodu a pokles ekonomického rastu najväčších a najperspektívnejších exportérov. Podpora exportu sa v tomto období stala cenným nástrojom na pomoc súkromnému sektoru pri zotavovaní sa z veľkého poklesu obchodu, ako to zažilo mnoho firiem v roku 2009 (V. Martincus a kol., 2010).

Vo všeobecnosti môžeme tvrdiť, že vývoz je citlivý na finančné šoky, keďže medzinárodný obchod je zvyčajne spojený s vyšším rizikom zlyhania a problémami s likviditou. Z tohto dôvodu poukazujeme, že dôležitým determinantom vývozu na úrovni podnikov počas hospodárskej krízy je zdravie inštitúcií zaoberajúcimi sa exportom.

Exportné programy jednotlivých krajín sú všeobecne úspešné pri zvyšovaní vývozného potenciálu. Tieto programy sú taktiež cenným nástrojom na pomoc súkromnému sektoru pri zotavovaní sa z veľkého poklesu obchodu, ako to zažilo mnoho firiem v roku 2009. Jednotlivé programy pomáhajú firmám dozvedieť sa o zahraničnom dopyte po ich výrobkoch, nadviazať vzťahy s dovozcami, identifikovať nové sľubné distribučné kanály a prekonať administratívne alebo obchodné trenice, ako sú colné postupy a zahraničné predpisy alebo výrobné normy. Mnohé krajiny poskytovali priame vývozné subvencie, obchodné úvery a poistenie alebo štátne záruky, ktoré počas obdobia hospodárskej krízy 2008 zohrali úlohu pri dočasnom odstraňovaní obmedzení likvidity alebo tlmení nárastu nákladov na úvery.

1.3.3 Hospodárska kríza spôsobená pandémiou COVID-19

Šírenie koronavírusu spôsobilo globálnu, regionálnu, národnú, politickú, spoločenskú, hospodársku a obchodnú krízu, ktorú možno charakterizovať ako rušivé obdobie nestability, neistoty a nebezpečenstva predovšetkým v medzinárodnom obchode. Vo vyvážajúcich krajinách sa škody spôsobené pandémiou COVID-19 prejavili ako zníženie rozsahu výroby a ponuky na vývoz v danej krajine. Pokles vývozu sme mohli pozorovať najmä v odvetviach a krajinách, kde je práca z domu menej možná. Vplyv škôd spôsobených pandémiou COVID-19 v dovážajúcej krajine je spôsobený najmä poklesom agregátneho dopytu v danej krajine,

pretože zníženie zárobkov ľudí a ich návštev maloobchodných predajní viedlo k zníženiu dopytu. Rovnako zatvorenie hraníc, pokles výroby, domáceho aj zahraničného dopytu, vyústil k zníženiu celosvetového dovozu a vývozu (K. Hayakawa, Hiroshi Mukunoki, 2021). Podľa údajov Medzinárodného menového fondu mnohé vyspelé ekonomiky uzavreli ekonomický rok 2020 so stratou, napríklad: USA - 3,5 %, Nemecko s - 4,8 %, Francúzsko s - 8,0 %, Spojené kráľovstvo s -10,0% a Rusko -3,0 %.

Počas pandemického obdobia bolo nevyhnutné poskytnúť urgentnú ekonomickú pomoc pre podniky a domácnosti. Kríza spôsobená vírusom COVID-19 je jedinečná aj z hľadiska rozsahu, pretože medzi monetárnou, fiškálnou a prudenciálnou politikou muselo prísť k bezprecedentnej koordinácii. Zároveň zaznamenávame jedinečnú reakciu jednotlivých vlád na takmer každú oblasť hospodárskej politiky (C. Borio, 2020).

Vo všeobecnosti za hlavné nástroje boja proti globálnym krízam považujeme fiškálne stimuly, ktoré v procese prekonania nežiadúcich dopadov hospodárskych kríz zohrávajú dôležitú úlohu. Fiškálne stimuly nahrádzajú výpadok súkromného sektora a snažia sa zabrániť dopytovým šokom, zároveň slúžia na odkupovanie tzv. toxických aktív od bankového sektora. V súčasnosti toto opatrenie zohráva významnú úlohu pri ozdravovaní jednotlivých ekonomík.

Krízu spôsobenú pandémiou COVID-19 môžeme rovnako charakterizovať ako obdobie uvedenia globálnej ekonomiky do dlhodobého spánku, čo vyvolalo kontrakcie v globálnej produkcii a zamestnanosti, ktoré sa stali prudšími ako počas Veľkej hospodárskej krízy v 30. rokoch minulého storočia. „Rozsah a povaha šoku COVID-19 sa rýchlo preniesli do globálnej ekonomiky, čo vyvolalo dramatický pokles ekonomickej aktivity, a to jednak z dôvodu sociálnych dištančných praktík, ale tiež z dôvodu vládnych objednávok a iných obmedzení mobility“ (P. Antrás,2020). S dočasným prerušením niektorých podnikov a podnikateľských

aktivít sú následky pandémie pre globálnu ekonomiku ešte horšie ako následky veľkej finančnej krízy v rokoch 2007/2008. Pandémia priniesla ďalší dramatický pokles cezhraničného pohybu tovarov, služieb, kapitálu a osôb do takej miery, že mnohé prognózy ekonómov z medzinárodných ekonomických inštitúcií, očakávali začiatok deglobalizácie.

1.3.4 Hospodárska kríza v dôsledku vojnového konfliktu na Ukrajine

Aktuálne sme svedkami vylúčenia jedenástej najväčšej svetovej ekonomiky z globalizácie 21. storočia. Uvalením ekonomických sankcií na Ruskú Federáciu zo strany EÚ možno chápať alternatívnu reakciu na ozbrojený konflikt. V tomto kontexte poukazujeme na empirické analýzy o účinnosti hospodárskych sankcií. Dopady uvalenia ekonomických sankcií sa prejavujú na makroekonomických ukazovateľoch sankcionovanej krajiny, napríklad v raste inflácie, zvyšovaní nezamestnanosti či v depreciácii domácej meny voči zahraničniu. Zároveň však môžu poškodiť aj krajinu sankcionujúcu (A. Luptáková, 2022).

V paralele na vojnový konflikt na Ukrajine poukazujeme na teoretický pohľad uvalenia ekonomických sankcií autorov Kaempfer a Lowenberg (1988), ktorí zdôrazňujú faktor veľkosti cieľovej krajiny, v aktuálnom prípade Rusko. Autori vychádzajú z predpokladu, že väčšie a sebestačnejšie krajiny sú schopné ľahšie odolávať sankciám ako menšie a otvorené ekonomiky. Jedným z dôvodov zlyhania ekonomického tlaku je, že sankcie môžu vyzvať spojencov cieľovej krajiny, aby sa zmocnili úlohy „čiernych rytierov“. ⁶Ich podpora môže do značnej miery kompenzovať deprivácie, vyplývajúce zo sankcií. Argumentujú, že takéto kompenzovanie bolo možné pozorovať najvýraznejšie v ideologických konfliktoch, v ktorých vystupovali veľké mocnosti oproti menším národom.

V dôsledku intenzívneho hospodárskeho prepojenia jednotlivých krajín môže byť ohrozený celkový vývoj medzinárodného obchodu EÚ. Preto nie je prekvapujúce, že prijaté opatrenia obmedzenia obchodu sa v mnohých prípadoch javia ako neúčinné.

Sankcie môžu obmedziť alebo zakázať dovoz určitých tovarov z krajiny, na ktoré sú uvalené. Tento fakt vplýva na dodávky tovarov, ktoré sú pre EÚ kritické, ako napríklad nerastné suroviny, energetické zdroje alebo polotovary pre európsky priemysel. Sankcie môžu tiež

---

⁶ Termín „čierni rytieri“ v kontexte vojenského konfliktu predstavuje označenie pre skupinu ľudí, ktorí podporujú svoje vlastné záujmy alebo tajné ciele. Takáto skupina predstavuje hrozbu pre obyvateľstvo, pretože sa často správajú nezávisle a nekontrolovateľne a často majú skryté alebo neetické záujmy.

obmedziť vývoz tovarov EÚ do krajiny, na ktorú sú uvalené, čo môže mať vplyv na európskych výrobcov, ktorí môžu byť závislí od tohto trhu. Celkovo hodnotíme, že ekonomické sankcie uvalené na Rusko môžu mať negatívny vplyv na zahraničný obchod EÚ. Ich konkrétny vplyv závisí od mnohých faktorov ako napríklad rýchlosťou ich uplatnenia a prispôsobenia obchodných väzieb na nové podmienky.

Rusko-ukrajinský konflikt spočíva v zložitej sieti historických, politických a ekonomických faktorov. Z hospodárskeho hľadiska je jedným z hlavných problémov závislosť dovozu zemného plynu z Ruskej Federácie do EÚ. Ukrajina je kľúčovou tranzitnou krajinou pre vývoz plynu do Európy. Prerušenie dodávok plynu a viaceré spory medzi Ruskom a Ukrajinou viedli k dočasnému prerušeniu dodávok plynu do EÚ. Vojnový konflikt zvyšuje neistotu na medzinárodných trhoch, znižuje obchodné a investičné aktivity, čo vyvoláva problémy v spomínaných dodávateľských reťazcoch a v konečnom dôsledku spôsobuje tlak na rast cien strategických komodít, ktoré brzdia ekonomickú výkonnosť jednotlivých krajín. Zároveň brzdia naliehavo potrebné investície pre rast HDP a bránia reštrukturalizácii a modernizácii hospodárstva jednotlivých krajín (OECD, 2022).

Celkovo možno konštatovať, že vymenované atribúty vyústili do ďalšej hospodárskej krízy, ktorá má rovnako ako kríza spôsobená pandemiou COVID-19 v dôsledku previazanosti ekonomík a citlivej volatility trhov dopad na vývoj svetového hospodárstva, najmä pokiaľ ide o obchod a energetiku. Vyriešenie konfliktu bude dôležité pre obnovenie stability a podporu hospodárskeho rastu, nie len v ohrozených regiónoch, ale aj v krajinách, ktoré majú s Ruskom a Ukrajinou silné obchodné väzby.

Vojna na Ukrajine rovnako môže mať rôzne dopady na zahraničný obchod Slovenskej republiky. Slovensko dováža z Ukrajiny približne 80 % svojho zemného plynu a 40 % ropy. Ak by došlo k prerušeniu dodávok, Slovensko by muselo hľadať iné zdroje energií, čo by mohlo viesť k zvýšeniu nákladov na energie a spomaliť vývoj slovenskej ekonomiky. Vojenský konflikt vplýva aj na priemyselný sektor. Slovensko a Ukrajina sú obchodní partneri v oblasti strojárstva, elektrotechniky, chemického priemyslu a potravinárskeho priemyslu. Ak by došlo k prerušeniu obchodu, mohlo by to ovplyvniť výrobu a zamestnanosť v týchto odvetviach. V neposlednom rade, usudzujeme o konzekvenciách konfliktu na dopravný priemysel a výpadok v globálnych a regionálnych hodnotových reťazcoch. Slovensko má s Ukrajinou spoločnú hranicu a množstvo diaľnic a ciest vedie cez Ukrajinu. Ak by došlo k uzavretiu hranice

alebo zhoršení bezpečnostnej situácie, mohlo by to ovplyvniť dopravu tovarov a ľudí medzi týmito krajinami.

O konkrétnych konsekvenciách danej krízy na vývoj medzinárodného obchodu ako takého a ekonomických dopadoch na zahraničný obchod SR a súčasných nástrojov hospodárskej a proexportnej politiky, ktoré môžu byť účinné v čase hospodárskych kríz, ktoré momentálne zažívame sa budeme zaoberať vo výsledkoch našej diplomovej práce.

2 Cieľ práce

Primárnym cieľom diplomovej práce je pomocou vedeckých metód skúmania charakterizovať a zhodnotiť inštitucionálnu podporu exportu v čase hospodárskych kríz s implikáciou na Slovenskú republiku a stanoviť perspektívy jej ďalšieho rozvoja.

Za účelom bližšieho preskúmania hlavného cieľa diplomovej práce sme si určili niekoľko parciálnych cieľov:

1. vymedziť a opísať teoretických prístupov k riešeniu hospodárskych kríz v k medzinárodnom obchode,
2. preskúmať dopad aktuálnych hospodárskych kríz na medzinárodný obchod, globálne hodnotové reťazce a globálne makroekonomické agregáty,
3. preskúmať a vyhodnotiť proexportné stratégie a exportné programy vo vybraných členských krajinách EÚ, ktoré je možné aplikovať v exportnej stratégii Slovenskej republiky,
4. opísať súčasný stav vývoja zahraničného obchodu Slovenskej republiky,
5. identifikovať súčasné nedostatky inštitucionálnej podpory exportu Slovenskej republiky,
6. opísať nástroje inštitucionálnej podpory vo vybraných krajinách.

Pre bližšie skúmanie problematiky diplomovej práce a naplnenia jej hlavného cieľa boli stanovené 2 hypotézy

Hypotéza 1: *Nástroje inštitucionálnej podpory SR sú dostatočne efektívne na preklenutie súčasného krízového obdobia.*

Hypotéza 2: *Hospodárske krízy spôsobené pandemiou COVID-19 a vojenským konfliktom na Ukrajine nevytvárajú novú éru de-globalizácie, ale menia megatrendy svetového hospodárstva.*

3 Metodika práce a metódy skúmania

Pri vypracovaní diplomovej práce boli využívané všeobecné a špecifické metódy skúmania. V teoretickej časti používame empirické metódy, predovšetkým vedecké skúmanie javov a ich následná interpretácia.

Prvá kapitola práce pozostáva z teoretických východísk rozoberanej problematiky a prináša jej komplexné poznanie. Metódy dedukcie a indukcie nám napomáhajú určiť význam exportu v globálnej ekonomike a prostredníctvom metódy komparácie porovnávame globálne hospodárske krízy tohto milénia. Pomocou metódy syntézy skúmame nástroje inštitucionálnej podpory na globálnej, regionálnej a národnej úrovni. Teoretické vymedzenie aspektov hospodárskych kríz a ich dopad na vývoj medzinárodného obchodu spolu s opísaním nástrojov inštitucionálnej podpory exportu považujeme za východisko pre naše nadchádzajúce praktické bádanie.

Pri zbere bibliografických zdrojov bol predovšetkým kladený dôraz na aktuálne, odborné a relevantné zdroje. Štatistické údaje a informácie boli predovšetkým čerpané z internetových zdrojov z Ministerstva hospodárstva SR, Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, vyhlásenia Európskej komisie ako aj medzinárodných ekonomických inštitúcií: UNCTAD, WTO, World Bank, OECD, OEC Trade a ďalšie zdroje uvedené v časti venovanej použitej literatúry.

V praktickej časti používame analytické metódy, prostredníctvom ktorých posudzujeme vývoj svetového hospodárstva v čase súčasných hospodárskych kríz. Pomocou rozboru globálneho makroekonomického modelu NiGEM (National Institute Global Econometric Model), ktorý využívajú popredné ekonomické organizácie a krajiny na predpovedanie ekonomických trendov, analýzu hospodárskej politiky a dopadov rôznych ekonomických udalostí na národné ekonomiky, hodnotíme potenciálny vplyv krízy spôsobený vojnou na Ukrajinu na globálne hospodárske ukazovatele a medzinárodný obchod.

Za účelom preskúmania odhalenia potencionálnych exportných činností SR využívame dáta observatória hospodárskej zložitosti (OEC), ktorého cieľom je získať a poskytovať aktuálne informácie o hospodárskej situácii a vývoji danej krajiny. Výstupy OEC môžu kompetentné verejné inštitúcie používať pri vytváraní exportných politík a stratégií.

Prostredníctvom OEC používame na identifikovanie potencionalnych exportných príležitostí SR a produktovej diverzifikácie diagram komplexnosti, ktorý je známy aj ako produktový priestor. Tento diagram sa aplikuje na vizualizáciu rôznych aspektov, predovšetkým pri tvorbe zahraničnej a obchodnej politiky a slúži ako nástroj na identifikáciu vzťahov medzi rôznymi ekonomickými sektormi a obchodnými partnermi. Diagram komplexnosti zahŕňa index príbuznosti (ICE), ktorý predstavuje mieru kapacity danej ekonomiky, možno ju odvodiť z údajov spájajúcich lokality s činnosťami, ktoré sa v nej vyskytujú. Pre náročnosť a komplexnosť indexu ICE využívame primárne dáta observatória hospodárskej zložitosti (OEC).

Predpokladom pre vypracovanie diplomovej práce je hĺbková analýza problematiky a štúdium domácej a zahraničnej literatúry. Použité zdroje predstavujú predovšetkým pramene odbornej zahraničnej a slovenskej literatúry so zameraním na ekonomickú diplomaciu, koncepciu vonkajších ekonomických vzťahov doma a v zahraničí, proexportné akčné plány zahrňujúce inštitucionálnu podporu exportu v nami vybraných krajinách.

Primárnym zdrojom informácií sú predovšetkým zahraničné elektronické monografie, odborné časopisy, výstupy z medzinárodných aj národných konferencií zaoberajúcich sa reakciou na krízu spôsobenú pandémiou COVID-19, vojenským konfliktom na Ukrajine, energetickou krízou a možnými inštitucionálnymi nástrojmi na sanáciu hospodárstva ako aj odhaľovaní potencionalnych budúcich exportných príležitostí.

Pre komplexné nadobudnutie poznatkovej bázy danej problematiky a hĺbkového skúmania dopadu hospodárskych kríz na slovenský export, sme využívali interné informácie Rady slovenských exportérov, ktorá nám za účelom vypracovania hĺbkovej analýzy potrieb a nástrojov inštitucionálnej podpory slovenského podnikateľského sektora v čase aktuálnych kríz a stanovenia perspektívnych riešení poskytla osobné konzultácie.

4 Výsledky práce

Pre správne pochopenie problematiky inštitucionálnej podpory exportu počas súčasného turbulentného obdobia, ktoré vyústilo do niekoľko závažných a bezprecedentných hospodárskych kríz, je potrebné dôkladne preskúmať nové trendy vývoja medzinárodného obchodu spôsobené súčasnými hospodárskymi krízami a analyzovať možnosti, ktoré by s ohľadom na aktuálnu situáciu mohli vytvoriť nové príležitosti pre rozvoj exportu a medzinárodného obchodu ako takého. Daná kapitola je rozdelená do niekoľko častí.

V prvej časti tejto kapitoly sa budeme venovať dopadom súčasných kríz na medzinárodný obchod a svetové hospodárstvo. Zároveň v tejto kapitole hodnotíme ich rozsah a úroveň v kontexte štrukturálnych zmien vo svetovom hospodárstve a globálnych hodnotových reťazcov (GVC).

Druhá časť kapitoly je zameraná na komparáciu inštitucionálnej podpory a vládnych nástrojov pre zvýšenie exportnej výkonnosti a internacionalizácii vo vybraných členských krajinách EÚ.

Posledná časť tejto kapitoly je venovaná súčasnému stavu zahraničného obchodu Slovenskej republiky a analýze dopadu kríz na exportnú výkonnosť slovenských podnikov.

4.1 Ekonomické dopady súčasných kríz na medzinárodný obchod

S nárastom medzinárodnej finančnej integrácie v posledných rokoch majú bilaterálne hospodárske väzby medzi krajinami čoraz väčší vplyv na ich reálne ekonomiky, ako napríklad na otvorenosť obchodu, finančných trhov, inštitúcií a odvetvového zloženia. Turbulentné zmeny v geopolitickom prostredí spôsobujú zásadné a nezvratné zmeny v globálnom hospodárstve. Hospodárske krízy, ktoré momentálne zažívame, môžeme považovať za jedny z najvýznamnejších výziev na udržateľnosť globalizačného procesu. Aktuálna nepredvídateľná trhová volatilita, zvyšuje neistotu na medzinárodných trhoch, znižuje obchodné a investičné aktivity, čo vyvoláva problémy v dodávateľských reťazcoch a v konečnom dôsledku spôsobuje tlak na rast cien strategických komodít, ktoré brzdia ekonomickú výkonnosť jednotlivých krajín.

Svetová ekonomika sa stále spamätáva z negatívnych konsekvencií spojených s pandémiou COVID-19, ktorá výrazne ovplyvnila vývoj svetového obchodu. Počas pandemického obdobia sme boli svedkami uzavretia hraníc v mnohých krajinách, čo spôsobilo nárast regionalizácií GVC a poklesu tempa rastu globalizácie, ktorú môžeme označiť termínom *slowbalizácia*, pretože zaznamenávame prirodzené presunutie GVC do domácich ekonomík. Obmedzenie mobility a nejasná pandemická situácia takmer na celom svete spôsobila pokles globálneho rastu HDP. Počas pandemického obdobia sme boli svedkami netradičných zásahov do ekonomiky jednotlivých krajín prostredníctvom makroekonomických stimulov ako napríklad zvýšenie agregátneho dopytu a ponuky. Zároveň pozorujeme jedinečnú reakciu jednotlivých vlád na takmer každú oblasť hospodárskej politiky (C. Borio, 2020). V porovnaní s krízami, ktoré sa odohrali v minulosti sme v dôsledku pandémie COVID-19 identifikovali viacnásobné pretrvávajúce negatívne ponukové šoky. Inflačné tlaky v čase pandémie prinútili centrálné banky sprísniť menovú politiku. Viacerí ekonómovia konštatujú, že toto obdobie je charakteristické pre stagflačnú dlhovú krízu (N. Roubini, 2022).

Aktuálny vojenský konflikt medzi Ukrajinou a Ruskom spôsobuje otrasy na finančných trhoch a výrazne zvyšuje neistotu oživenia svetového hospodárstva. Prerušenie obchodných aktivít najmä v energetickom sektore ako napríklad dovoz ropy a zemného plynu z Ruskej Federácie spôsobuje prudký nárast svetových cien. Okrem energetického mixu zaznamenávame aj zvýšenie cien potravinových komodít. Zvýšenie cien týchto komodít zvyšujú infláciu, ktorá znižuje hodnotu príjmov a zaťažuje dopyt. Predovšetkým susedné krajiny v dôsledku vojenského konfliktu čelia narušeniu obchodu, dodávateľských reťazcov a remitencií, ako aj historickému nárastu prílevu utečencov. Zároveň sa znižuje podnikateľská dôvera a zvyšuje sa neistota investorov, čo sprísni finančné podmienky a potenciálne vedie k odlivu kapitálu z rozvíjajúcich sa trhov (Kammer et al., 2022).

Na základe týchto faktorov rozdeľujeme v našej práci riziká vo svetovom hospodárstve do štyroch hlavných skupín, ktoré sú opísané v nasledujúcej tabuľke. Prvú skupinu tvoria riziká, ktoré priniesla pandémia COVID-19 v podobe narušenia GVC, zvýšenia tempa rastu inflácie a zmeny v dopytovej štruktúre. Druhá skupina vychádza z dlhodobej transformácii svetového obchodu, ktorá zaznamenáva pokles tempa rastu globalizácie. Tretia skupina rizík je v súčasnej dobe najnaliehavejšou, ktorá vyplýva z bezpečnostnej situácie, ktorá je ovplyvnená vojenským

konfliktom. Posledná, štvrtá skupina je tvorená zo zdravotných a environmentálnych rizík, ktoré sú spojené s prechodom na klimatickú neutralitu a živelné katastrofy.

Tabuľka 2 **Dopady ekonomických šokov v rokoch 2020 – 2022**

Skupina rizík	Dopady	Východiská
Deglobalizácia, regionalizácia	Dôraz na pôvod tovarov, podiel medzivýroby regiónu/krajiny na finálnom produkte strategická bezpečnosť	Prispôsobenie - trvalá prítomnosť firiem v perspektívnych teritóriách/regiónoch
Enviromentálne a zdravotné riziká	Živelné katastrofy, klimatické zmeny, migrácia, mutácie <i>Koronavírusu</i>	Naplnenie klimatických cieľov, rozvojová spolupráca, kooperované nástroje na preklenutie <i>Koronavírusu</i>
Hospodárske a energetické riziká	Výrazný výpadok v produkcii poľnohospodárskych komodít a primárnych vstupov, nedostatok energií a vybraných surovín	Potravinová a energetická diplomacia, zabezpečenie vonkajších hraníc EÚ, energetická a poľnohospodárska revolúcia: sebestačnosť na úrovni EÚ, rozvoj sektorov mimo hraníc EÚ
Narušenie GVC, ceny dopravy a energií	Inflácia, spomalené tempo rastu HDP, ekonomická recesia, pokles kúpnej sily	Zmena v dodávateľsko - odberateľského reťazca, premiestnenie výroby do regiónu, nižší dôraz na cenu subdodáviek
Vojenský konflikt na Ukrajine	Neistota na globálnych trhoch, narušenie bezpečnosti, vysoké ceny energií.	Teritoriálne zosúladienie svetového obchodu, rast sektorov: obranný IKT, poľnohospodárstvo

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe: Světová ekonomika a úkoly pro českou diplomacii, 2023

V tabuľke ozrejmuje, že ekonomické šoky od vypuknutia pandémie COVID-19 a z nich vyplývajúce ekonomické riziká ohrozujú medzinárodné obchodné väzby priamo alebo nepriamo v podobe narušenia reexportných obchodných operácií. Zároveň apelujeme, že na dopad konfliktu je potrebné sa pozerat' z dlhodobého hľadiska. Napriek tomu, že aktuálne sa pre mnohé krajiny zdá dopad krízy spôsobenej geopolitickým konfliktom bolestivý a finančne náročný, výpadok z týchto trhov môže podporit' dlhodobý trend v medzinárodnom obchode, ktorý už naštartovala samotná pandémia COVID-19 prostredníctvom zmeny v GVC. Avšak prvé náznaky tohto trendu sme zaznamenali ešte pred samotným vypuknutím pandémie, ktorá len proces urýchlila napríklad v stratégii: *In China for China* alebo v rámci konceptu

strategickej autonómie EÚ, ktorý zdôrazňuje význam presunu výroby k spotrebiteľom v krajine s rovnakou obchodnou politikou.⁷

4.1.1 Zhodnotenie rusko – ukrajinského vojenského konfliktu na svetové hospodárstvo

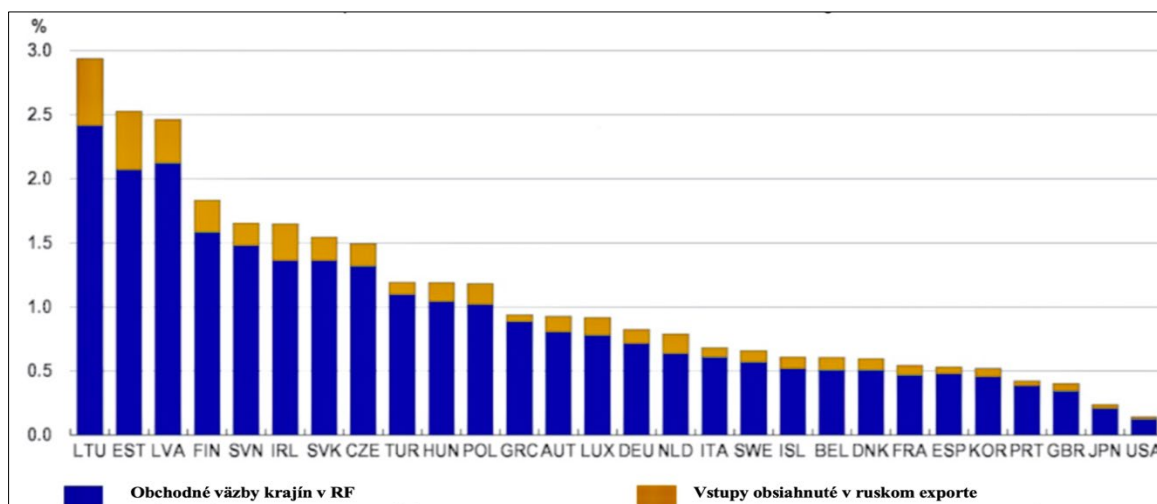
Vojnový konflikt vedie k destabilizácii regiónu a ovplyvňuje geopolitické vzťahy a medzinárodnú bezpečnosť. Tieto faktory majú vo všeobecnosti dopad na vývoj a smerovanie svetového hospodárstva. V dôsledku vojny sa uzatvorili ukrajinské prístavy a medzinárodné firmy sa vyhýbajú vývozu ruských komodít. Dopad konfliktu sa svetové hospodárstvo môžeme pozorovať najmä v súvislosti s rastom cien energonosičov a obchodom s energiami. Aktuálny vojnový konflikt vedie k obmedzeniam predovšetkým v oblasti energetiky, pretože Ukrajina je dôležitou tranzitnou krajinou pre ruský plyn do krajín EÚ. Vysoké ceny energonosičov majú negatívny vplyv na celkovú ekonomickú situáciu predovšetkým v krajinách, ktoré sú veľmi závislé od dovozu ropy a plynu. Táto skutočnosť ovplyvňuje ceny spotrebných tovarov, služieb a môže ovplyvniť hospodársky rast. Súčasná situácia si vyžaduje nutnú podporu rozvoja alternatívnych zdrojov energie, ako sú napríklad obnoviteľné zdroje, ktoré by mohli viesť k určitým zmenám v energetickej štruktúre svetovej ekonomiky.

Zo štúdie ekonomických výhľadov OECD 2021 vyplýva že, na dopad rusko – ukrajinského konfliktu na globálnu ekonomiku sa dá pozerať z viacerých perspektív. Pri skúmaní danej problematiky možno dedukovať, že v niektorých ohľadoch je priama úloha Ruska a Ukrajiny v globálnej ekonomike malá, pretože spolu tvoria len približne 2 % svetového HDP v trhových cenách a bilaterálny obchod väčšiny krajín je obmedzený. Taktiež zásoby priamych zahraničných investícií v Rusku a Ruska v iných ekonomikách predstavuje 1 až 1,5 % z celkového svetového objemu a konsolidované cezhraničné bankové pohľadávky vykazujúcich bánk voči rezidentom Ruska a Ukrajiny predstavovali v treťom štvrtroku 2021 menej ako 0,5 % globálneho celku. Na základe týchto faktorov graf 3 poukazuje na relatívne nízke finančné prepojenie Ruskej federácie s ostatnými krajinami.

---

⁷ Mapa globálnych odborových príležitostí 2022/2023 MZV ČR

Graf 3 Obchodné väzby krajín OECD s RF

Zdroj: OECD Economic Outlook, Interim Report March 2022: Economic and Social Impacts and Policy Implications of the War in Ukraine, 2023

V druhom ohľade však Rusko a Ukrajina majú významný vplyv na svetové hospodárstvo, predovšetkým prostredníctvom ich úlohy hlavných dodávateľov na viacerých komoditných trhoch.

Tabuľka 3: Komoditná štruktúra exportu RF a Ukrajiny v roku 2021 (podľa HS2)

Poradie	Export z RF podľa HS2	Podiel v %	V bil. USD	Export z Ukrajiny podľa HS2	Podiel na celkovom exporte v %	V bil. USD
1	Minerálne palivá, minerálne oleje	48,7	74,4	Obilniny	19	10,5
2	Drahé kovy, drahokamy a šperky	10,1	48	Železo a oceľ	16,1	8,5
3	Železo a oceľ	4,91	19,7	Živočíšne a rastlinné tuky, oleje	11	5,8
4	Jadrové reaktory, kotly, stroje	3,48	14,5	Železné rudy	8,5	4,8
5	Pšenica	2,56	10,1	Elektrické stroje a zariadenia	5,28	2,78
6	Drevo a drevené výrobky	2,54	10,5	Jadrové reaktory, kotly, stroje	4,24	2,24
7	Meď a výrobky z nej	1,97	6,51	Potravinársky priemysel	3,1	1,64

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe OEC Tradle, 2023

Z tabuľky je zjavné, že Rusko a Ukrajina sa spolupodieľajú na celosvetovom vývoze obilnín, minerálnych palív a olejov. Okrem toho sú dodávateľské reťazce na celom svete závislé od vývozu kovov z Ruska a Ukrajiny. Za zmienku stojí, že Rusko je taktiež kľúčovým dodávateľom paládia, ktoré sa používa v katalyzátoroch pre automobily a niklu, ktorý sa používa pri výrobe ocele a batérií. Rusko a Ukrajina sú tiež zdrojmi inertných plynov, ako sú argón a neón, ktoré sa využívajú pri výrobe polovodičov. Taktiež sú veľkými výrobcami titánovej huby, ktorá sa používa v lietadlách a obidve krajiny majú celosvetovo významné zásoby uránu.

Ceny mnohých z týchto komodít sa od začiatku vojny prudko zvýšili, a to aj napriek tomu, že nedošlo k výraznému narušeniu výroby alebo objemu vývozu. Zastavenie vývozu obilnín ako napríklad pšenice a kukurice z Ruska a Ukrajiny vedie k vážnemu nedostatku v mnohých rozvíjajúcich sa trhových a rozvojových ekonomikách. Za týchto predpokladov môže vzniknúť riziko nielen hospodárskej krízy v niektorých krajinách, ale aj humanitárnej katastrofy s prudkým nárastom chudoby a hladu. Prerušenie výroby hnojív môže spôsobiť, že tieto poruchy budú mať dlhšie trvanie, pretože ohrozia zásobovanie poľnohospodárskymi produktmi v nasledujúcich rokoch, pretože v mnohých ekonomikách na Blízkom východe predstavuje dovoz pšenice z Ruska a Ukrajiny približne 75 % celkového dovozu pšenice.

4.1.2 Spomalenie globálneho ekonomického rastu a inflácia

Vplyv makroekonomických šokov sa v jednotlivých krajinách líši, pričom najviac sú zasiahnuté európske ekonomiky, ktoré majú spoločnú hranicu s Ruskom alebo Ukrajinou. Táto skutočnosť reflektuje na väčší nárast cien plynu v Európe ako v iných častiach sveta a relatívnu silu obchodných a energetických väzieb s Ruskom pred konfliktom.

Podľa obchodných štatistík a ekonomického výhľadu World Trade Center, svetový obchod v druhej polovici roka 2021 stráca dynamiku a v roku 2022 zostal utlmený, keďže zaznamenávame viaceré šoky, ktoré pôsobia na svetové hospodárstvo. Ukrajinská kríza zvýšila ceny primárnych komodít, najmä palív, potravín a hnojív. Tieto atribúty majú zásadný vplyv na vývoj svetového hospodárstva a globalizačné procesy. Aktuálne štatistiky WTO (2022) reflektujú na vysoké ceny energií primárne v EÚ vyplývajúce z rusko-ukrajinskej vojny obmedzujú výdavky domácností a zvyšujú výrobné náklady. V USA sprísňovanie menovej politiky zasahuje výdavky citlivé na úroky v oblastiach ako sú napríklad bývanie, motorové

vozidlá a fixné investície. Čína sa naďalej borí s pandémiou COVID-19 a prerušeniami výroby spojenými so slabým zahraničným dopytom. Z dôvodu nedostatočnej otvorenosti a závislosť na výrobkoch s nízkou hodnotou a slabou konkurencieschopnosťou v rozvojových krajinách vyplýva, že rastúce účty za dovoz palív, potravín, hnojív by mohli viesť k potravinovej neistote a dlhovej tiesni.

Na základe týchto atribútov sa tvorcovia politik v jednotlivých krajinách aktuálne snažia nájsť optimálnu rovnováhu medzi riešením *inflácie*, *udržaním plnej zamestnanosti* a presadzovaním dôležitých *politických cieľov*.

Inflácia sa celosvetovo zvyšuje už viac ako rok, pričom celková miera inflácie je v súčasnosti vo väčšine ekonomík (mimo Ázie) vyššia ako predpokladali jednotlivé národné centrálné banky. Tieto odhady vychádzajú z predpokladu, že otrasy na komoditnom a finančnom trhu, ktoré sme zaznamenali v prvých dvoch týždňoch konfliktu, pretrvávajú aj naďalej a zahŕňajú hlbokú recesiu vyúsťujúcu do globálnej hospodárskej krízy. Vysoký nárast inflácie obzvlášť zaznamenávame v krajinách strednej a východnej Európy, krajinách Latinskej Ameriky, USA či Veľkej Británii a v Turecku.

Simulácie potenciálneho ekonomického vplyvu rusko-ukrajinského konfliktu pomocou globálneho makroekonomického modelu NiGEM⁸ poukazujú na vplyv exogénnych šokov súčasnej krízy na komoditné a finančné trhy. Cenové šoky komodít predstavujú percentuálny rozdiel priemernej ceny vybraných komodít v prvom mesiaci vojnového konfliktu. Ich prepočet na globálny rast predstavuje zníženie o viac ako 1 % a globálna inflácia predstavuje zvýšenie takmer o 2,5 % prvom celom roku od začiatku konfliktu.

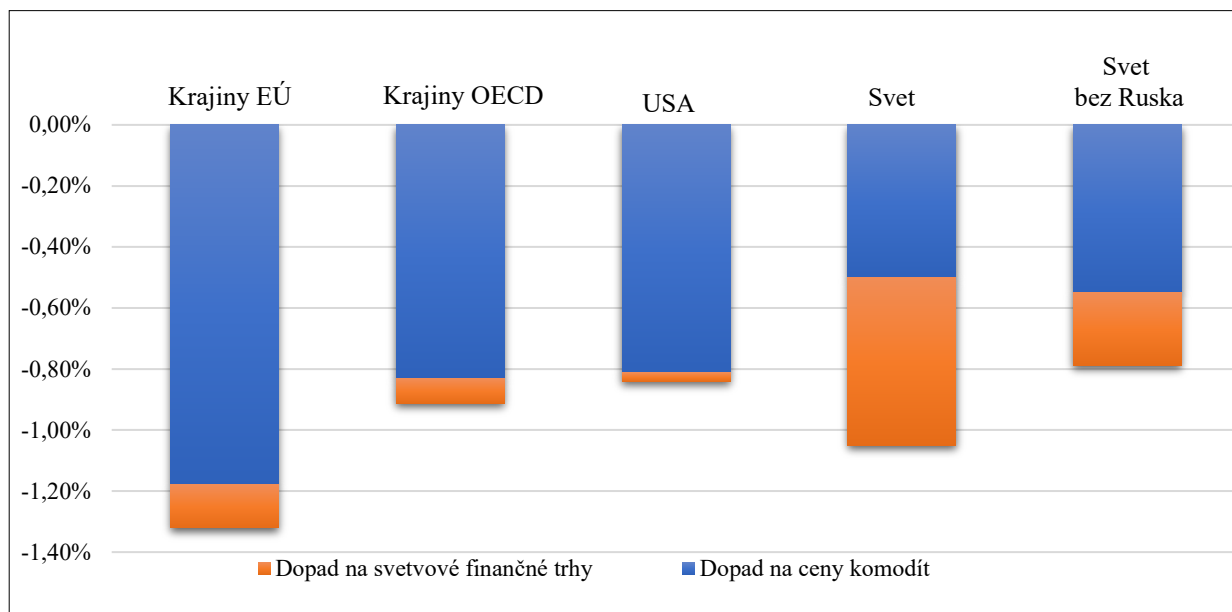
Svetové ceny ropy sa zvýšili o 33 % a ceny uhlia o 80 %. Ceny plynu sa v Európe zvýšila o 85 %, v Severnej Amerike o 10 % a vo zvyšku sveta o 20 %. Svetové ceny kovov sú zvýšené o 11 % na základe váženého priemeru zmien cien medi, zlata, zinku, železnej rudy, niklu, hliníka, paládia a platiny. Svetové ceny potravín sa zvyšujú o vážený priemer 6 %, pričom ceny pšenice, vzrástli o 90 %, ceny kukurice o 40 % . Ceny hnojív sa predpokladajú vyššie o 30 %. Šoky na finančných trhoch sú tiež kalibrované na základe priemerných zmien zaznamenaných mesiac od začiatku vojenského konfliktu. V dôsledku znehodnotenia ruského rubľa voči

---

⁸ NiGEM je popredný globálny makroekonomický model, ktorý používajú tvorcovia politik ako aj súkromný sektor na celom svete pre tvorbu hospodárskych prognóz, tvorbu scenárov a záťažové testovanie. Pozostáva z modelov jednotlivých krajín pre hlavné ekonomiky, ktoré sú prepojené prostredníctvom obchodu s tovarom a službami a integrovaných kapitálových trhov.

americkému doláru o 50 % sa zvýšila neistota na finančných trhoch a znížila sa ochota podstupovať riziko. Tieto šoky predstavujú malé zhodnotenie efektívneho výmenného kurzu v hlavných vyspelých ekonomikách. Predpokladá sa, že všetky šoky budú trvať aspoň jeden rok. Simulácie sa uskutočňujú na modeli NiGEM v režime spätného pohľadu. To znamená, že spotrebitelia a spoločnosti sa nerozhodujú o svojich súčasných výdavkoch s istotou o budúcom vývoji konfliktu. Úrokové miery sa upravujú podľa bilancie šokov a rastu inflácie (OECD Economic Outlook, 2022).

Graf 4 Rusko-ukrajinská vojna 2022 - dopad na svetové finančné trhy a ceny komodít

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe projekcií NiGEM a OECD Economic Outlook, 2023

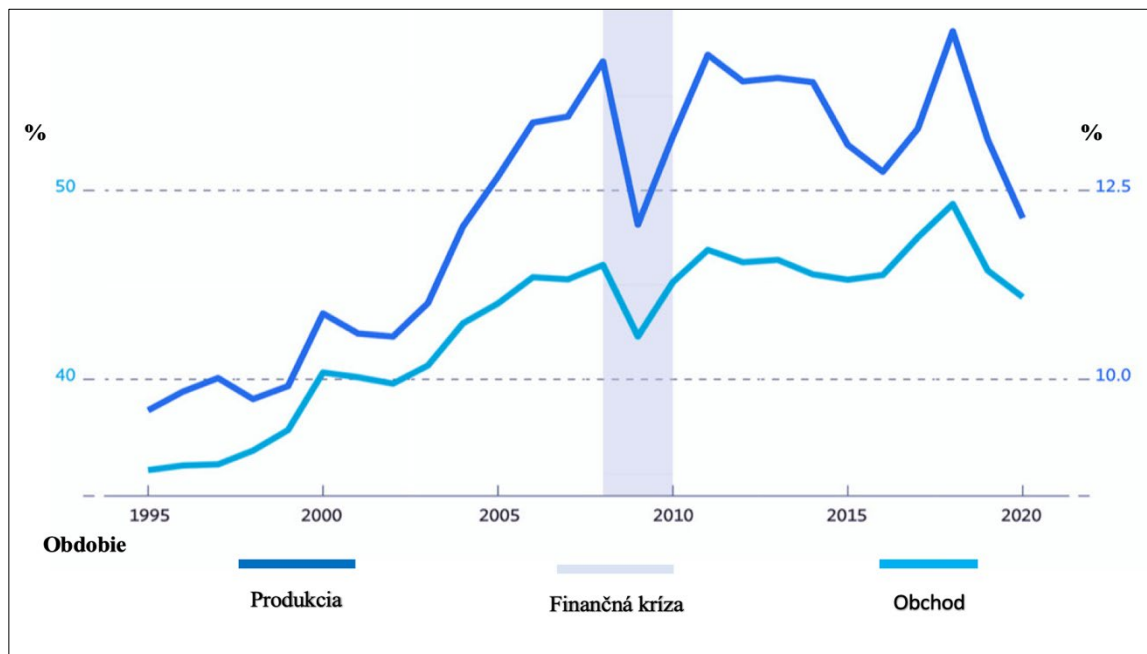
Fiškálny scenár uvažuje o vplyve zvýšenia konečných vládnych výdavkov o 0,5 % HDP vo všetkých ekonomikách OECD. V praxi by sa prijaté opatrenia mohli v jednotlivých krajinách líšiť, čo by odrážalo kombináciu silnejších investičných a peňažných transferov zameraných na domácnosti s nižšími príjmami. V krajinách menej priamo postihnutých konfliktom by dodatočné výdavky mohli odrážať aj dočasné odklady niektorých predtým plánovaných diskrečných konsolidačných opatrení.

4.1.3 Dopad súčasných kríz na globálne hodnotové reťazce

Globalizácia od 90. rokov 20. storočia do súčasnosti mala dve rozsiahle fázy. Podľa Thomasa Friedmana (2005) a Richarda Baldwina (2016), prvý integračný boom trval do roku 2008 a je charakterizovaný ako obdobie hyperglobalizácie. V tomto období došlo k prudkému poklesu nákladov na informačné a komunikačné technológie (IKT) a k rýchlemu rozšíreniu medzinárodného zdieľania výroby, známych ako GVC. V druhej fáze sa obchod zrútil v dôsledku globálnej finančnej krízy a odvtedy sa tempo globalizácie citeľne spomalilo, čím nastúpila éra pomalejšej globalizácie. P. Antràs (2020) uvádza, že vzhľadom na udalosti, ktoré boli hnacím motorom hyperglobalizácie - vstup ČĽR do globálneho obchodného režimu, bolo následné spomalenie len prirodzené. V posledných rokoch sa objavila hlasná opozícia voči globalizácii prostredníctvom protekcionistických politík jednotlivých štátov. Krajiny ako napríklad USA, Veľká Británia a Čína, sa rozhodli prijať protekcionistické politiky za účelom ochrany svojho domáceho hospodárstva pred globalizačnými trendami vo svetovom hospodárstve. Avšak, protekcionistické politiky majú negatívne dôsledky na medzinárodný obchod a ekonomiku ako celok. Spôsobujú zvýšenie nákladov na tovary a služby pre domácich spotrebiteľov, obmedzujú výber tovarov a služieb na trhu a znižujú efektivitu výroby. Viaceré faktory naznačujú, že protekcionistické politiky môžu spôsobiť vzájomnú zmenu a zhoršiť obchodné vzťahy medzi jednotlivými krajinami.

Od roku 1995 do roku 2008 zaznamenávame prudký nárast GVC k čomu nasvedčuje aj miera účasti GVC na medzinárodnom obchode, ktorá vzrástla z 35,2 % na 46,1 % a miera medzinárodnej výroby vzrástla z 9,6 % na 14,2 %. Po globálnej finančnej kríze zaznamenávame prudký, ale dočasný pokles GVC, ktorý sa v roku 2010 opäť vrátil na pôvodnú úroveň. Odvtedy vývoj GV ostáva zastabilizovaný. Hoci pandémia COVID-19 bola brzdou účasti na GVC, z nasledujúceho grafu vyplýva, že miery účasti boli v súlade so všeobecne anemickým trendom pozorovaným od roku 2010. V roku 2020 bola miera účasti založená na obchode 44,4 % a miera účasti založená na výrobe 12,1 %. Zatiaľ čo miera účasti stagnuje, nominálne hodnoty naďalej narastajú. Globálny nepriamy vývoz, čitateľ miery účasti GVC založenej na obchode, dosiahol v roku 2018 podľa odhadov rekordnú hodnotu 13,6 bilióna USD, napriek tomu, že v priebehu rokov 2019 – 2020 klesol (Global Value Chain Development Report, 2021).

Graf 5 Miera účasti v globálnom hodnotovom reťazci (svet 1995 -2020 v %)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe Global Value chain development report 2021, 2023

Podľa obchodných štatistík a ekonomického výhľadu World Trade Center, svetový obchod v druhej polovici roka 2021 stráca dynamiku a v roku 2022 zostal utlmený, keďže zaznamenávame viaceré šoky, ktoré pôsobia na svetové hospodárstvo. Ukrajinská kríza zvýšila ceny primárnych komodít, najmä palív, potravín a hnojív. Tieto atribúty majú zásadný vplyv na vývoj svetového hospodárstva a globalizačné procesy.

V tomto kontexte poukazujeme na silné geopolitické faktory, ktoré ovplyvňujú dramatický pokles cezhraničného pohybu tovarov, služieb, kapitálu a osôb.

Medzinárodný obchod je dôležitým nástrojom na zlepšenie globálnej ponuky tovarov a služieb. Obchodné obmedzenia spôsobujú zraniteľnosť globálneho hodnotového reťazca (GVC), ktoré sa prejavujú v dôsledku šokov z posledných dvoch rokov. Obmedzenie globálnych dodávateľských reťazcov prehĺbuje inflačné tlaky, čo vedie k spomaleniu hospodárskeho rastu a zníženiu životnej úrovne. Hlbšia, diverzifikovateľnejšia a menej koncentrovaná základňa na výrobu tovarov a služieb by prispela k podpore hospodárskeho rastu a dlhodobej cenovej stabilite (R. Mudambi, J. Puck, 2016).

4.2 Nové trendy v medzinárodnom obchode ako reakcia na súčasné krízy

Od roku 2020 svetové hospodárstvo zasiahli udalosti súvisiace s fenoménom čiernej labute, ktoré zaplavili svet novými, extrémnymi megahrozbami, ktoré predtým neexistovali. Svet vstúpil do geopolitickej depresie v dôsledku spochybnovania ekonomického, finančného, bezpečnostného a geopolitického poriadku. V nadväznosti na toto bezprecedentné obdobie zaznamenávame nové trendy, ktoré ovplyvňujú vývoj svetového hospodárstva. Aj keď pandémia ešte nebola prekonaná, ukázalo sa, že transformácia globálnych prístupov k obchodu a rozvoju je nevyhnutná pri plánovaní udržateľného postupu v rámci ekonomického zotavenia. Z aktuálnej poznatkovej bázy usudzujeme, že v dôsledku pandémie COVID-19 identifikujeme nasledovné zmeny vo svetovom hospodárstve:

1. *Technologický pokrok*

Pandémia COVID-19 urýchlila technologické zmeny, najmä robotizáciu, automatizáciu a digitalizáciu, čo viedlo k menej manuálnej výrobe, menšej závislosti od fyzických aktív a väčšiemu využívaniu nekapitálových režimov organizácie výroby.

2. *Zmeny v spoločnej zahranično – obchodnej politike*

V dôsledku COVID-19 dochádza k čoraz väčšej fragmentácii tvorby medzinárodnej hospodárskej politiky s posunom od multilateralizmu k bilateralizmu a regionalizmu, ako aj k väčšiemu protekcionizmu.

3. *Tvorba nových globálnych trendov*

V tomto období sme zaznamenali zvyšujúcu potrebu smerovať investície do cieľov trvalo udržateľného rozvoja. V dôsledku týchto mega trendov začal rast globálnych hodnotových reťazcov aj PZI klesať už pred vypuknutím pandémie (Baldwin et al., 2020).

Usudzujeme, že bezprecedentná heterogenita zmien počas pandémie COVID-19 v obchodných tokoch znamenala vysokú neistotu vo všeobecnom meradle, pri zohľadnení kríz, ktoré nastali v aktuálnom období predstavujú náklady na pre spotrebiteľov, firmy a vlády ďalšie trendové zmeny, ktoré zintenzívnia už existujúce stratégie zmierňovania rizík. Medzi ktoré môžeme zahrnúť:

1. Teritoriálny posun svetového obchodu

Rusko a susedné krajiny sa stávajú v dôsledku politických a trhových rizík nestabilné pre rozvoj medzinárodného podnikania v priebehu najbližších rokov. Z tohto dôvodu je z pohľadu medzinárodného obchodu nevyhnutná diverzifikácia teritoriálnej štruktúry obchodných činností nie len v rámci príslušných západných krajinách ale aj v oblasti Ázie. V súčasnosti v dôsledku dostupnosti kritických nerastných surovín a významného technologického pokroku za perspektívne regióny môžeme považovať africký kontinent a indicko – pacifické krajiny. Lákavosť afrického trhu predovšetkým spočíva v exportovaní hotových výrobkov s pridanou hodnotou. V praxi očakávame nárast regionálnych obchodných modelov. Slovenské podniky by mali v daných regiónoch priamou formou ako napríklad prostredníctvom vytvorenia pobočky, obchodného zastúpenia alebo presunutia výroby. Úlohou ekonomickej diplomacie na úrovni EÚ a SR by malo byť vyhládavanie možností, ako posilniť prítomnosť slovenských subjektov na tomto trhu.

2. Zmena dopytu a posilnenie sektorov

Okrem teritoriálneho posunu, takisto očakávame sektorové presunutie svetového dopytu. Podobne ako pri pandémie (rast zdravotníctva, sektor IKT), zaznamenávame transformáciu dopytu a uprednostňovanie nových sektorov. Posilovať sa bude aj dopyt v oblasti obranného priemyslu (letectvo, kybernetika), ale aj v nadväzujúcich odvetviach, ktoré tvoria výrobný reťazec.

3. Hľadanie nových trhov a obchodných partnerov

V dôsledku konfliktu si jednotlivé členské krajiny EÚ uvedomujú svoju nebezpečnú surovinovú a energetickú závislosť na Ruskej Federácii. Nárast dopytu energetických surovín z Ázie a Latinskej Ameriky majú zásadný vplyv na rast cien. Súčasná situácia si vyžaduje hľadanie nových možností ako zvýšiť globálny dopyt a definovať nové príležitosti na opätovné zotavenie globálneho hospodárskeho rastu prostredníctvom diverzifikácie komoditnej a teritoriálnej štruktúry dovozu a vývozu jednotlivých tovarov a služieb. V tomto kontexte dávame do pozornosti návrh českého ministerstva zahraničných vecí, ktoré navrhuje ekonomickejšiu diplomaciu rozčleniť na ďalšie nevyhnutné sektory ako je energetická, poľnohospodárska a inovačná diplomacia. Kľúčovou úlohou ekonomickej diplomacie je pomáhať domácim podnikateľským subjektom a hľadať nové trhy a prispievať tak

k diverzifikácii zdrojov a rizík. Z analýz kvalitatívnych parametrov exportu vypracovaných Slovenskej radou exportérov je možné identifikovať nové príležitosti exportu v technickom priemysle. Sektor s IKT predstavuje pre slovenské spoločnosti príležitosti diverzifikácie svojho exportu v Ázii a v Južnej Amerike. Pre zdravotnícky a farmaceutický priemysel sa javí perspektívny africký trh. V tomto kontexte predstavuje posilnenie a zefektívnenie poradenskej činnosti a sprostredkovanie obchodných stretnutí kľúčovú úlohu našich ekonomických diplomatov vo svete.

4.3 Proexportné stratégie v členských krajinách EÚ v čase kríz

Medzi svetovým hospodárstvom a medzinárodným obchodom existuje jasná súvislosť. Hospodársky rast často znamená nárast vývozu, čo je pre EÚ kľúčovým atribútom pre jej napredovanie v medzinárodnom obchode, pretože EÚ je dominantným obchodným blokom na svete (EESC, 2018). V prípade väčšiny európskych podnikov predstavuje EÚ ich hlavný trh. Členské štáty EÚ mali počas posledného hospodárskeho poklesu v roku 2008 problémy, a hoci do roku 2020 sa zdalo že, európska ekonomika sa vrátila na správnu cestu, vo svete existujú aj iné problémy, ktoré by sa nemali prehliadať. Napriek tomu, že EÚ vytvára rámec pre európsku exportnú politiku, členské štáty vytvárajú celý rad prístupov a nástrojov na podporu exportných aktivít na národnej úrovni.

V tejto časti práce úvádzame členské krajiny EÚ, ktoré v predošlom krízovom období prostredníctvom efektívnej exportnej stratégie a inštitucionálnej podpory preklenuli turbulentné ekonomické časy počas finančnej krízy 2008, ďalej objasňujeme ich exportné stratégie a opisujeme ich osvedčené postupy vnútroštátnych činností na podporu exportnej výkonnosti podnikateľských subjektov v porovnaní so SR.

Spoločným prvkom ich stratégií je internacionalizácia MSP a nárast medzinárodnej konkurencieschopnosti, z čoho vyplýva ich vyššia odolnosť voči krízam, ktoré sú spôsobené otrasmi v globálnom hospodárstve. Ďalším spoločným prvkom týchto krajín je digitalizácia, ktorá je v súčasnosti uznávaná ako vhodný nástroj na podporu rastu a internacionalizácie podnikov (H. Lahtinen, H. Rannikko, 2018).

V prvom rade by sme chceli upriamiť pozornosť na exportnú stratégiu v čase finančnej krízy 2008 v Českej republike, ktorá zahŕňala opatrenia zamerané na podporu exportu

a predovšetkým diverzifikáciu exportných trhov. Najmä v Ázii, v Číne a na Blízkom východe a na upevňovanie svojej pozície na trhoch v strednej a východnej Európe.

Česká republika

Exportná stratégia Českej republiky na obdobie rokov 2012 - 2020 definuje strategický rámec proexportnej politiky do roku 2020 a zahŕňa celkovú víziu proexportných aktivít štátu.

Proexportná politika ČR stojí na 3 základných pilieroch:

- informovanosť podnikov o exporte,
- rozvoj exportu,
- podpora obchodných príležitostí.

Vysoká orientácia českého exportného priemyslu na trhy EÚ a rastúci stupeň odvetvovej špecializácie a nízky objem vývozu služieb s vysokou pridanou hodnotou sú definované v koncepcii exportnej stratégie ČR ako potenciálna hrozba pre českú ekonomiku. Na základe tohto argumentu dokument apeluje na aktívne využívanie proexportných nástrojov na podporu prenikania českých vývozcov na trhy mimo krízou zmietanej EÚ a tiež na zvýšenie podielu vývozu s vyššou pridanou hodnotou. V čase krízy a poklesu bankového sektora, ktorý v súčasnosti ohrozuje EÚ, česká exportná stratégia má za cieľ vo vyššej miere sporstredkovať českým exportným podnikom realizáciu projektov v súčinnosti s európskymi a medzinárodnými inštitúciami za účelom hľadania kapitálových zdrojov pre proexportné projekty (MPO ČR, 2018).

V reakcii na pandemickú a energetickú krízu ČR zaviedla na podporu exportu nasledovné opatrenia:

- Česká štátna organizácia pre exportné poistenie a záruky (EGAP) poskytuje vývozné záruky a úvery krajinám postihnutým pandémiou a vojenkým konfliktom na Ukrajine,
- *program COVID - exportný úver* poskytoval exportérom zvýhodnené úvery na financovanie vývozu za účelom udržania h vývozných aktivít českých exportných spoločností,
- obchodná a investičná agentúra Czechtrade ponúka pri riešení logistických problémov a hľadaní nových trhov pre vývoz bezplatné odborné poradenstvo,

- zahraničné úrady ministerstva priemyslu a obchodu aktuálne poskytujú podporu pri hľadaní obchodných partnerov, vytváraní obchodných príležitostí a riešení obchodných prekážok českým podnikateľom v danom teritóriu.⁹

Ministerstvo zahraničných vecí ČR reagovalo na zmenu globálneho dopytu prostredníctvom strategických plánov nazývajúc sa *mapy globálnych strategických a odborových príležitostí*, ktoré zahŕňajú príležitosti vyplývajúce zo zmien vo svetovej ekonomike a ponúkajú investičné príležitosti pre české firmy v súčasnom období.

Porovnanie českej a slovenskej exportnej stratégie a stanovenie ktorá krajina je v exporte efektívnejšia, vyžaduje podrobné zhodnotenie a porovnanie rôznych faktorov, ako sú napríklad zloženie vývozu, diverzifikácia exportných trhov, konkurencieschopnosť produktov a služieb, inovačné kapacity, úroveň podpory vlády a mnoho ďalších. Česká republika má však o niečo diverzifikovanejší exportný mix a okrem tradičných vývozných tovarov investuje ČR do nových oblastí ako napríklad biotechnológie. Konštatujeme, že česká koncepcia proexportnej politiky je už od čias vypuknutia finančnej krízy ambicióznejšia a efektívnejšia, o čom svedčí aj fakt o presadzovaní sa na nových trhoch prostredníctvom rozširovania ekonomickej diplomacie na vzdialených trhoch mimo krajín EÚ.

Nemecko

Zahraničný vývoz je pre nemecké hospodárstvo nevyhnutný, pretože každé štvrté pracovné miesto je priamo alebo nepriamo závislé od vývozu a v priemyselných odvetviach je táto závislosť ešte vyššia. Podľa štatistík vývozu je Nemecko tretím najväčším vývozcom na svete s hodnotou vývozu 1 442 mld. EUR v roku 2016, čo predstavuje 46 % nemeckého HDP.¹⁰ Ústredným orgánom zaoberajúcim sa medzinárodným obchodom a podporou exportu je ministerstvo hospodárstva a energetiky, ktoré realizuje vývozné iniciatívy a programy rozvoja trhu predovšetkým pre MSP. Nemecká koncepcia exportnej politiky sa zaoberá strategickými oblasťami ako sú:

- zefektívnenie koordinácie medzi aktérmi podpory exportu,

---

⁹ <https://www.czechtrade.cz/sluzby>

¹⁰ Facts about German foreign trade, 2019: www.bmwk.de/Redaktion/EN/Publikationen/facts-about-german-foreign-trade

- efektívnejšie využívanie súčasných nástrojov podpory exportu a financovania exportu
- zvýšenie dôrazu na spoluprácu prostredníctvom organizácií, ako je OECD, s cieľom zachovať transparentné pravidlá týkajúce sa medzinárodnej hospodárskej súťaže.

Zároveň apeluje na tri všeobecné zásady: *pomoc pri prístupe na trh, znižovanie rizík a znižovanie prekážok vstupu na trh*. Podľa nemeckého strategického dokumentu (2016)¹¹ sa medzinárodná konkurencia stáva čoraz intenzívnejšou, a to najmä v dôsledku ázijských podnikov, ktoré dostávajú intenzívne koordinované verejné prostriedky a pomoc pri uzatváraní obchodných transakcií. Nemecko sa preto usiluje diverzifikovať svoje portfólio podpory exportu, a to najmä v prípade strategicky dôležitých projektov. Daný dokument sa zameriava predovšetkým na lepšiu koordináciu medzi aktérmi podpory exportu, efektívnejšie využívanie súčasných nástrojov podpory exportu, zlepšenie nástrojov financovania exportu a kladie zvýšený dôraz na spoluprácu prostredníctvom organizácií, ako je OECD, s cieľom zachovať transparentné pravidlá týkajúce sa medzinárodnej hospodárskej súťaže.

Na podporu nemeckých spoločností, ktoré si potrebujú zachovať svoje vývozné aktivity v čase súčasných hospodárskych kríz nemecká vláda poskytuje:

- Záruky za vývozné úvery na financovanie nemeckého vývozu do zahraničia, ktoré pomáhajú nemeckým vývozcom získať finančné prostriedky na ich vývozné aktivity,
- prostredníctvom Nemeckej banky pre obnovu (KfW) poskytuje Nemecko finančnú podporu pre MSP, ktoré potrebujú udržať svoje vývozné aktivity,
- nemecká vláda poskytuje dočasné daňové úľavy pre exportné podniky na zlepšenie podnikateľských podmienok a udržanie konkurencieschopnosti nemeckých exportérov predovšetkým po kríze spôsobenej pandémiou COVID-19.

Inštitúcie, ktoré sa na operatívnej úrovni podieľali na podpore exportu je German Trade and Invest (GTAI) a nemecká obchodná komora (AHK). Tieto inštitúcie tvoria základné piliere nemeckej podpory exportu. Osobitnou oblasťou podpory exportu nie len v čase krízy sú vývozné úvery a záruky za vývozné úvery. Základom služieb na podporu exportu GTAI je *databáza informácií o trhu*. GTAI má vo viac ako 50 lokalitách na celom svete odborníkov,

---

¹¹ Neue Impulse für den internationalen Wettbewerb um strategische Grossprojekte - Chancen für Deutschland verbessern

ktorí denne zhromažďujú informácie o základných faktoch na trhu a o najnovších zmenách v rámci miestneho prevádzkového prostredia. V rámci tejto kategórie sa ponúkajú informačné služby, ako sú analýzy trhu a odvetvia a právne informácie, a poradenské služby, ako je identifikácia lokality a podpora pri návšteve lokality.

Dánsko

Napriek tomu, že stratégia exportu Dánska je pre nás veľmi vzdialená uvádzame ju ako dobrý príklad, ktorým sa môžeme inšpirovať v rámci tvorby proexportnej politiky SR. Dánska vývozná stratégia je zameraná na rozdelenie trhov podľa kategórií – *tradičné, rastové, rozvojové* a obsahuje nasledovné ciele:¹²

- Zabezpečenie priaznivých medzinárodných rámcových podmienok,
- prispievanie k zvýšeniu vývozu a podielu dánskeho podnikateľského sektora na trhu,
- rozvoj väčšieho počtu podnikov s vysokým rastom prostredníctvom internacionalizácie,
- posilnenie dánskej pozície v oblasti inovácií a digitalizácie.

Proexportná stratégia 2014 a Akčný plán ekonomickej diplomacie 2022 – 2023 uvádza, že Dánsko uprednostňuje nové rastové trhy, ktoré by mali predstavovať 60 až 70 % globálneho rastu. Akčný plán ekonomickej diplomacie venuje pozornosť aj podmienkam vývozu na tradičných trhoch, ktoré môžu slúžiť ako odrazový mostík pre ďalší vývoz. Napokon, rozvojové trhy znamenajú nielen rozvojovú spoluprácu, ale aj obchod s rozvojovými krajinami, investície do nich a vzájomný transfer technológií.

Za účelom pomôcť dánskym spoločnostiam udržať ich vývozné aktivity a zmierniť vplyv pandémie COVID-19 a energetickej krízy na dánske hospodárstvo boli zavedené:

- programy na podporu vývozcov, ktoré poskytujú finančnú podporu a záruky dánskym spoločnostiam v snahe rozvíjať ich obchodné aktivity v zahraničí,
- znižovanie obchodných prekážok s cieľom uľahčiť dánskym spoločnostiam prístup na zahraničné trhy a podpory vývozných aktivít v čase kríz,

---

¹² The governments action plan for Economic diplomacy 2022-2023: thetradecouncil.dk/en/about-us/strategy

- Finančné granty na inovácie tovarov a služieb pre exportné MSP prostredníctvom dánkej obchodnej agentúry zaoberajúcej sa zahraničným obchodom a investíciami, *Invest in Denmark*.¹³

Na príklade Dánska môžeme vidieť prepojenie a synergiu služieb jednotlivých inštitúcií zaoberajúcimi sa zahraničným obchodom za účelom presedania dánskych exportných podnikoch na zahraničných trhoch. Dánska rada pre obchod spolu s inovačnými podnikateľskými centrami a v spolupráci s regionálnymi centrami pre rozvoj podnikania rozdeľuje svoje služby do nasledovných kategórií:

1. *Od vedomostí k rastu*

Príslušné podnikateľské centrá poskytujú spoločnostiam prístup k medzinárodným ekosystémom a kontakty na kľúčových hráčov. Spoločnosti môžu využívať poznatky z oblasti inovačnej diplomacie, ktoré sú zamerané na výskum a vývoj technologického rozvoja v daných trhových oblastiach. Dánske spoločnosti môžu využiť aj poradcov pre rast, ktorí pôsobia ako spojovací článok medzi dánskymi a miestnymi orgánmi v strategicky dôležitých odvetviach. V týchto sektoroch má Dánsko osobitné kompetencie a skúsenosti týkajúce sa spolupráce verejného a súkromného sektora, napríklad je možné poskytnúť informácie o miestnom vodohospodárskom sektore v Južnej Afrike, čínskej lodnej doprave alebo výrobe ošípaných v Kolumbii. Poradcovia tiež získajú prehľad o miestnom dopyte, pre ktorý môžu dánske spoločnosti možno ponúknuť riešenia. Okrem toho budujú a udržiavajú vzťahy s príslušnými miestnymi orgánmi (F. Ciliberto, I. C. Jäkel, 2021).

2. *Zvýšenie predaja*

Zvyšovanie predaja sa uskutočňuje s pomocou poradcov pre vývoz na veľvyslanectvách, generálnych konzulátoch a obchodných komisiách. Obchodná rada tiež radí spoločnostiam v oblasti colných a vývozných podmienok na rôznych vývozných trhoch. Za účelom poradenstva začínajúcim podnikom a MSP s ambíciami rastu na medzinárodných trhoch existuje podporný program Vaeksthus.¹⁴

---

¹³ <https://investindk.com>

¹⁴ Odborníci Vaeksthus pomáhajú spoločnosti identifikovať potrebu rozvoja a ponúkajú ciele poradenstvo o ďalších krokoch rozvoja.

3. *Dotované nástroje pomoci*

Malé a stredné podniky, ktoré chcú rozšíriť svoje podnikanie prostredníctvom vývozu, sa môžu obrátiť na zahraničné zastúpenia obchodnej rady a získať dotácie na poradenstvo a pomoc v súvislosti s vývoznými trhmi. Podpora sa poskytuje MSP, ktoré pri realizácii veľkých medzinárodných projektov vytvárajú aliancie s inými MSP alebo väčšími spoločnosťami, za pomoci ktorých sa malé podniky dokážu etablovať na zahraničných trhoch.

EÚ a jej členské štáty si vyžadujú úspechy podnikov, ktoré rastú prostredníctvom vývozu, pretože vytvárajú pridanú ekonomickú hodnotu pre jednotlivé hospodárstva. Za esenciálny nástroj podpory pôsobenia domácich podnikov na zahraničnom trhu považujeme široký ekosystém inštitúcií a jednotlivcov zo súkromného sektora a občianskej spoločnosti so schopnosťou medzinárodného vplyvu. Usudzujeme, že exportné stratégie daných skúmaných krajín predstavujú dobrú európsku prax. Exportné stratégie a akčné plány skúmaných krajín nadväzujú na súčasnú realitu nového globálneho scenára, ktorého zlomovým bodom bolo vypuknutie pandémie COVID-19 a základných trendov ovplyvňujúcich medzinárodnú situáciu, ktorá nastavuje novú paradigmu pre svetové hospodárstvo od finančnej krízy v roku 2008. Exportné stratégie Dánska, Nemecka, ČR a ich nástroje na podporu exportu môžu predstavovať inšpiráciu pre SR pri presadzovaní vhodných cieľov a krokov na podporu exportnej výkonnosti a internacionalizácie slovenských podnikov.

4.4 Súčasný stav hospodárstva a zahraničného obchodu SR

Počas posledných rokov dochádza k mnohým nepredvídateľným udalostiam, ktoré zásadne menia vývoj a trendy svetového hospodárstva.¹⁵ Tieto bezprecedentné udalosti majú zásadný vplyv na exportnú výkonnosť jednotlivých krajín vrátane Slovenskej republiky.

Kríza spôsobená pandemiou COVID-19 mala závažný dopad nie len na hospodársky vývoj SR, ale aj celej EÚ. Následky krízy sú premietnuté na vývoji hospodárskeho rastu, ktorý vidíme na grafe 6. Podľa údajov OECD (2020) hodnotíme, že hospodárska aktivita sa od vypuknutia pandémie v druhej polovici roka 2020 výrazne oživila, keďže sa rýchlo obnovila

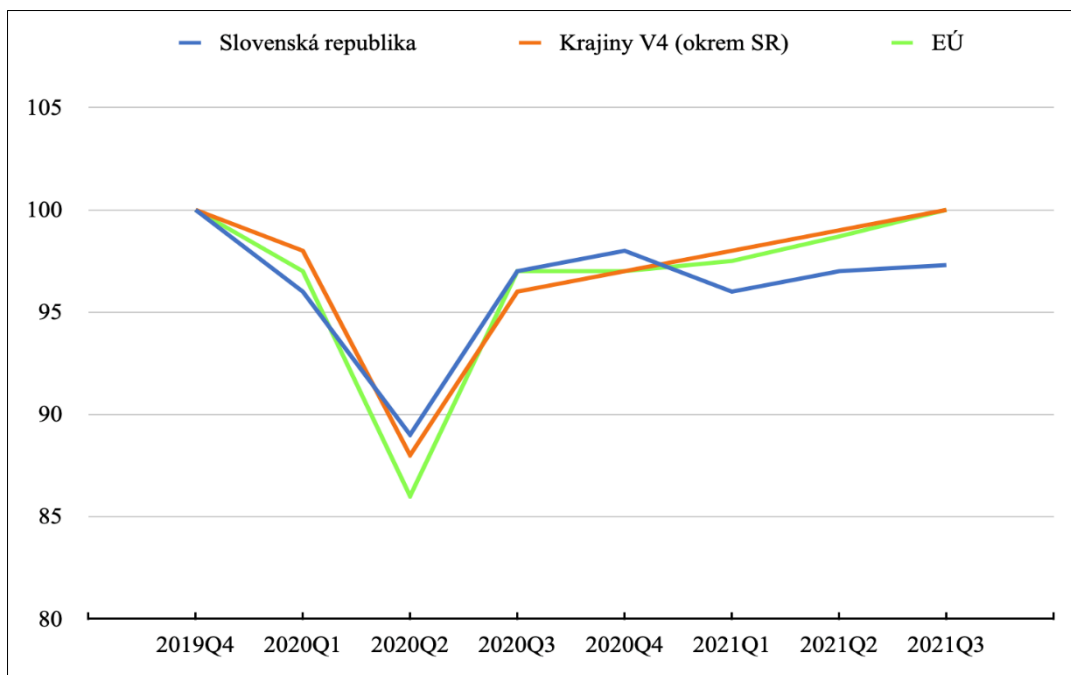
---

¹⁵ 21. storočie je charakteristické viacerými udalosťami, ktoré zásadne menia trendy vo svetovom hospodárstve. Na základe chronologickej časovej osi k pandémie COVID-19 a sankciám voči Ruskej Federácii môžeme zahrnúť aj čínsko – americkú obchodnú vojnu, následné protekcionistické opatrenia bývalého amerického prezidenta a BREXIT.

produkcia spracovateľského priemyslu. Odvtedy sa však tempo hospodárskeho rastu zastabilizovalo a v treťom štvrtroku 2021 zostal HDP približne 1,5 % pod úrovňou pred pandémie.

Krízou COVID-19 mimoriadne tvrdo zasiahla malé firmy a spôsobila prehĺbenie duality slovenskej ekonomiky v produktivite medzi malými domácimi firmami na jednej strane a vysoko produktívnymi veľkými firmami na strane druhej. Výrazné zhoršenie zdravotnej situácie v dôsledku variantov vírusov COVID-19 spolu s dôsledkami energetickej krízy a vojenského konfliktu spôsobilo dlhšie trvajúce narušenie dodávateľského reťazca ako sa predpokladalo v ekonomických projekciách. Táto skutočnosť predstavuje negatívne riziko pre vývoz a investície, čo sa premieta napríklad vo vyššej inflácii, ktorá znižuje kúpnu silu domácností. Nasledovný graf zobrazuje vývoj slovenského hospodárskeho rastu počas pandémie COVID – 19 a súčasnej energetickej a hospodárskej krízy spôsobenej vojenským konfliktom na Ukrajine v komparácii s ekonomikami Vyšehradskej štvorky a EÚ.

Graf 6 Vývoj hospodárskeho rastu SR v čase pandémie COVID-19 v komparácii s krajinami V4 a EÚ (kvartálne)

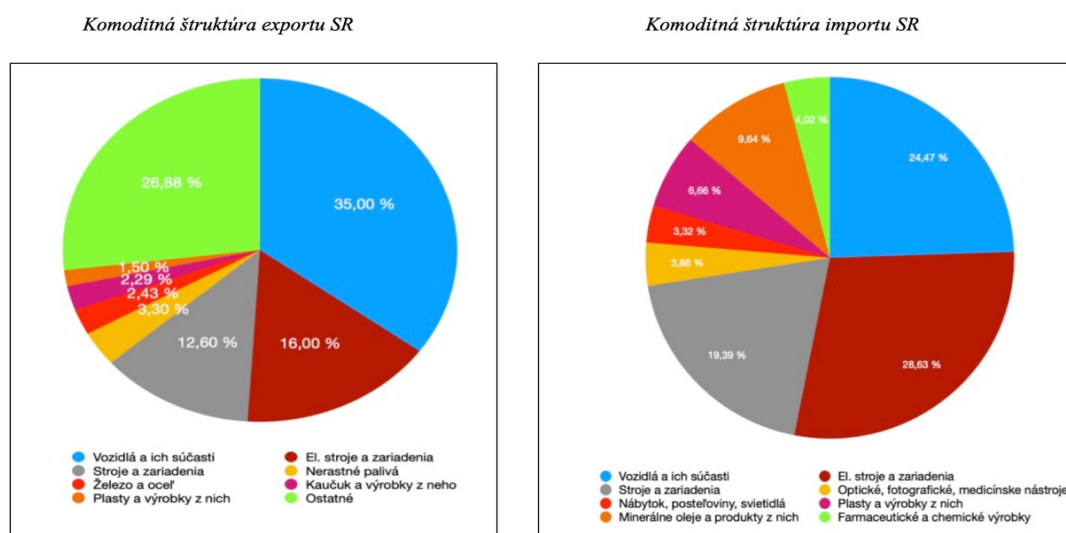
Zdroj: OECD Economic Outlook: Statistic and Projections database, 2023

V roku 2022 sme zaznamenali pasívne saldo zahraničného obchodu SR v objeme 3,2 mld. EUR, pritom za rovnaké obdobie minulého roka bolo obchodné saldo aktívne v objeme

takmer 2,1 mld. EUR. Na základe analýzy štatistických údajov MH SR a ŠÚ SR konštatujeme, že vývoj zahraničného obchodu SR nie je následkom zvýšeného slovenského vývozu, ale výrazne zníženého dovozu spôsobeného recesiou svetovej ekonomiky v spojitosti so súčasnými krízami. Zápornú bilanciu v novembri 2022 ovplyvnilo najmä výrazné zvýšenie hodnoty dovezeného zemného plynu a komponentov motorových vozidiel.

Najvýraznejší vplyv na rast celkového slovenského exportu mala trieda *HS87– vozidlá a ich súčasti*. Hodnota vyvezeného tovaru v tejto triede bola medziročne v roku 2021 vyššia o 12,4 % a zároveň najvyššia za posledné desaťročie. Väčšina strojov a prepravných zariadení (75 %) smerovala zo Slovenska na trhy EÚ. Podľa údajov Štatistického úradu SR boli najvýznamnejšie exportné položky v roku 2021 v tovarových triedach *HS87 vozidlá a súčiastky pre motorové vozidlá (1,7 mld. EUR)*, *HS84 kotle a ich diely (1,1 mld. EUR)* *HS85 elektrické generátory (792 mil. EUR)*. Z hľadiska importu dominujú v tovarovej triede *HS87 vozidlá a ich diely a príslušenstvo (4,6 mld. EUR)* v *HS84 jadrové reaktory, kotly, stroje, mechanické prístroje a ich diely (2,6 mld. EUR)* a v *HS85 elektrické stroje a ich diely zariadenia (1,6 mld. EUR)*. Vyššiu dynamiku celkového dovozu ovplyvnila predovšetkým aktuálne druhá objemovo najväčšia položka – *minerálne palivá*, medzi ktoré patrí napríklad dovoz zemného plynu, ropy. Hodnota dovezeného tovaru v tejto triede bola medziročne vyššia o 73,7 %. Dovoz minerálnych palív mal v novembri roka 2022 približne štvornásobne vyššiu hodnotu ako v novembri 2020 (ŠÚ SR, 2022).

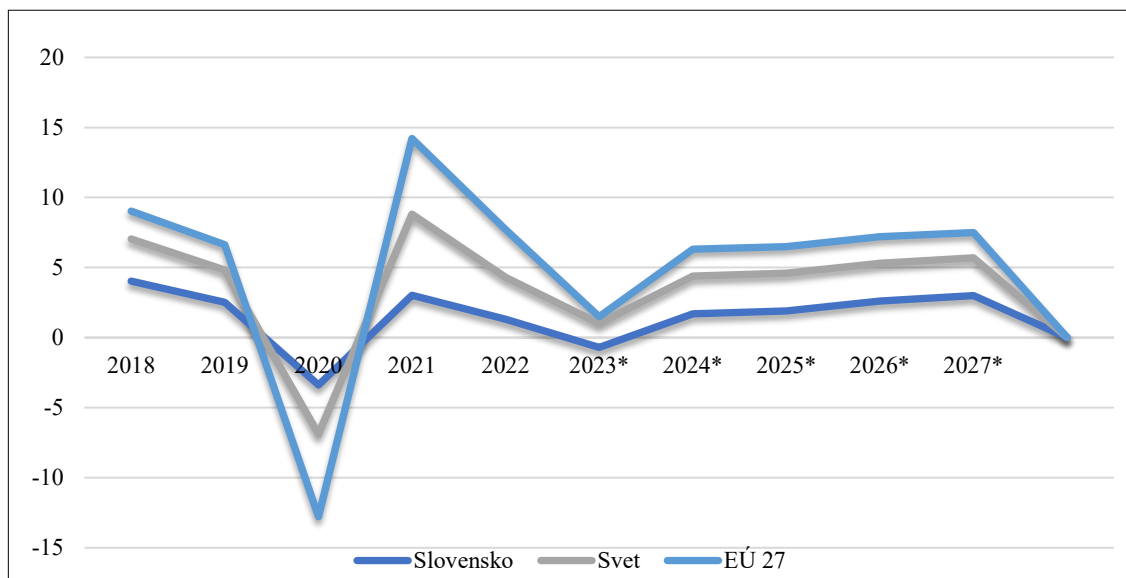
Graf 7 Komoditná štruktúra exportu a importu SR v roku 2022 (podľa HS2)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe OEC World a ŠÚ SR, 2023

Hospodársky rast SR sa v roku 2022 spomalil o 1,2 % a v roku 2023 v dôsledku pretrvávajúceho poklesu tempa hospodárskeho rastu sa očakáva recesia. Značne utlmený slovenský automobilový sektor, eskalácia vojny na Ukrajine, EÚ sankcie na ruskú ropu alebo eskalácia medzi Čínou a Taiwanom so zapojením USA predstavujú riziká, ktoré ovplyvňujú globálnu ekonomiku aj reálnu ekonomiku SR.

Graf 8 Prognóza vývoja reálneho rastu HDP SR od roku 2018 v komparácii s EÚ 27 a zvyškom sveta (v %)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe Eurostat a IMF, 2023

4.4.1 Zhodnotenie súčasnej exportnej výkonnosti SR

Exportná výkonnosť predstavuje schopnosť krajiny vyvážať svoje výrobky a služby na zahraničné trhy. Táto schopnosť je meraná množstvom a hodnotou tovaru a služieb, ktoré krajina vyváža. Vyššia exportná výkonnosť znamená, že krajina dokáže efektívne konkurovať na medzinárodnom trhu a získať zahraničné trhy pre svoje výrobky a služby. Krajiny s vysokou exportnou výkonnosťou majú zvyčajne silnú ekonomiku, pretože ich výrobky a služby sa predávajú na celom svete, čím sa zvyšuje ich produktivita a ziskovosť. Vysoká exportná výkonnosť taktiež prispieva k tvorbe pracovných miest a zvyšovaniu kvality života obyvateľov krajiny. Vplyv exportnej výkonnosti na ekonomiku jednotlivých krajín je však zložitý a závisí od mnohých faktorov, vrátane obchodných politík, inovačného potenciálu, prístupu k financovaniu, kvality pracovnej sily.

Slovenská republika patrí medzi krajiny s vysokým podielom vývozu na HDP a exportná výkonnosť je jednou z hlavných hnacích síl ekonomického rastu. SR je zaradená medzi krajiny so silne exportne orientovanými ekonomikami, ktoré sú primárne zamerané na výrobné odvetia. Podobne ako mnohé iné krajiny však exportnú výkonnosť Slovenska ovplyvnili súčasné hospodárske krízy a s nimi spojené narušenie globálnych dodávateľských reťazcov. Napriek vysokému objemu exportu zaznamenávame určité problémy v oblasti exportnej výkonnosti, ktoré môžu mať negatívny vplyv na globálnu konkurencieschopnosť a stabilný ekonomický rast. Jedným z hlavných problémov je nadmerná závislosť na exporte do krajín EÚ, najmä do Nemecka. Ďalším identifikovaným problémom je nedostatok diverzifikácie vývozu a nízka pridaná hodnota na finálnych produktoch, čo obmedzuje konkurencieschopnosť slovenských výrobkov na medzinárodnom trhu.

Výroba dopravných prostriedkov aj naďalej prispieva najväčším podielom do celkovej produkcie Slovenska, avšak výrazne nižším podielom do celkovej pridanej hodnoty. Podľa OECD problematiku situáciu v SR predstavuje exportná výkonnosť MSP s pridanou hodnotou.

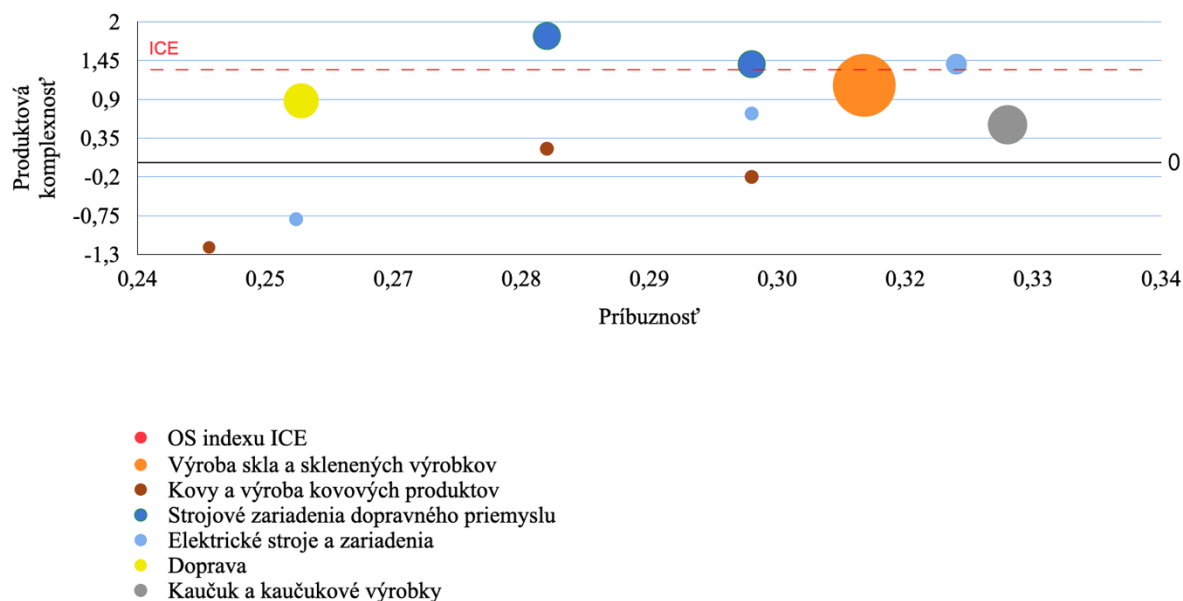
Podľa OTC 2021 vidíme, že exportná výkonnosť SR klesá. Príčinami poklesu sú predovšetkým nevyhovujúca komoditná a teritoriálna štruktúra vývozu zahraničného obchodu SR ako dôsledok nevyhovujúcej produkčnej bázy, čo rezultuje v postupnom znižovaní konkurencieschopnosti slovenskej produkcie na zahraničných trhoch, a naopak nárast dovozu, najmä z tretích krajín mimo EÚ. Domnievame sa, že výrazná orientácia slovenského exportu na trhy EÚ sa v čase ekonomickej recesie stáva slovenskou ekonomickou slabinou.

V dôsledku nízkej kvality exportu tovarov a služieb s pridanou hodnotou, veľkou orientáciou na automobilový priemysel a slabou teritoriálnou diverzifikáciou zaznamenávame negatívny trend exportnej výkonnosti SR.

Zároveň, by sme chceli poukázať aj na strednodobé až dlhodobé príležitosti, ktoré súčasné krízové obdobie prináša. Prostredníctvom diagramu komplexnosti, ktorý je známy ako produktový priestor, slúžiaci vizualizačný nástroj, používaný na analýzu štruktúry vývozu krajiny identifikujeme potenciálne oblasti hospodárskej diverzifikácie exportu. Diagram zobrazuje produkty v dvoch rovinách: komplexnosť a príbuznosť. Komplexnosť sa vzťahuje na úroveň znalostí a technológií potrebných na výrobu výrobku, zatiaľ čo príbuznosť sa vzťahuje na podobnosť medzi rôznymi výrobkami z hľadiska zručností a vstupov potrebných na ich výrobu. Krajiny s komplexnejším a rozmanitejším vývozom majú tendenciu mať vyššie príjmy

a rýchlejší hospodársky rast. Naopak, krajiny s obmedzeným vývozom s nízkou komplexnosťou majú často problémy s rozvojom svojich ekonomík. V diagrame komplexnosti sa porovnáva riziko so strategickou hodnotou potenciálnych vývozných príležitostí krajiny (C.A. HIDALGO, 2021). Observatórium hospodárskej komplexnosti (OEC) vytvára diagram komplexnosti (ďalej C-R diagram) prostredníctvom Indexu ekonomickej komplexnosti (ECI), ktorý je meradlom komplexnosti a rozmanitosti hospodárstva krajiny. Tento diagram vyvinuli ekonómovia Ricardo Hausmann a Cesar Hidalgo na Harvard Kennedy School v roku 2009. Index ECI je prostredníctvom databáz počítaný na základe údajov o vývoze krajiny a zohľadňuje rozmanitosť a zložitosť výrobkov, ktoré krajina vyváža. Jednotlivé body, ktoré pretínajú alebo sa blížia k osi indexu ECI predstavujú identifikáciu príležitostí na rast a diverzifikáciu slovenského exportu.¹⁶ Diagram zobrazuje skupinu tovarov HS2 nomenklatúry, podľa harmonizovaného systému (HS).

Schéma 2 **Diagram komplexnosti a príbuznosti diverzifikácie slovenského exportu v HS2 skupine**

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe OEC ekonomickej projekcie C-R diagramu, 2023

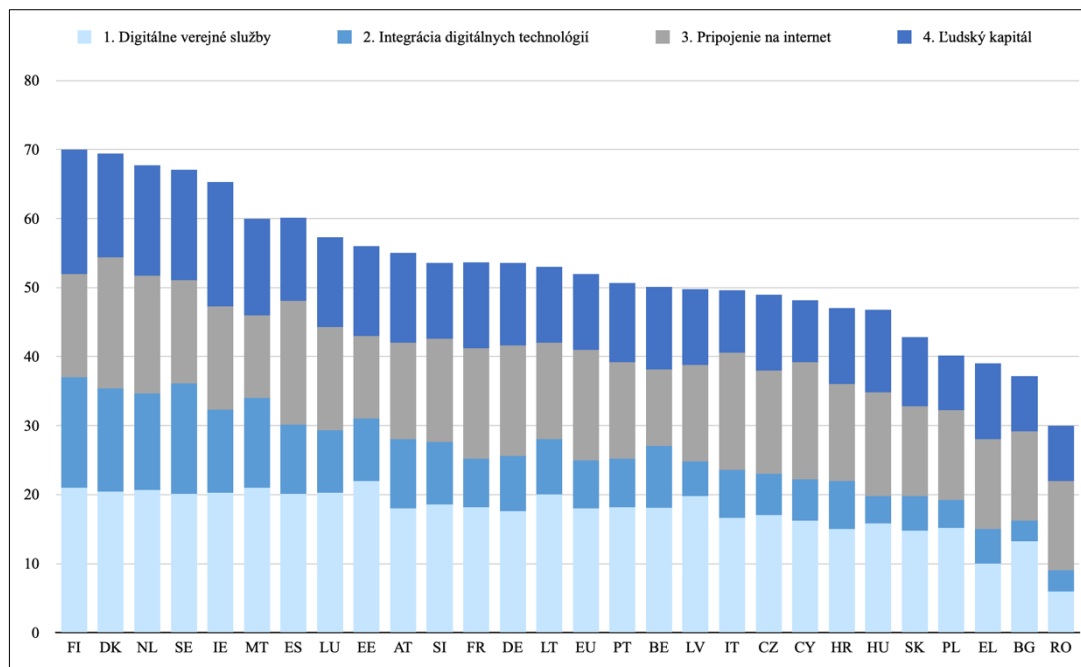
¹⁶ <https://oec.world/en/resources/methods>

Ako sme už spomínali, k hlavným vývozným artiklom Slovenska patria vozidlá, stroje, elektronika a kovové výrobky. Tieto výrobky sú relatívne komplexné a majú vysoký stupeň vzájomnej príbuznosti, čo naznačuje, že Slovensko má dobre rozvinutý výrobný sektor s odbornými znalosťami v týchto oblastiach.

C-R diagram odhaľuje potenciálne oblasti diverzifikácie. Slovensko by napríklad mohlo preskúmať príležitosti v príbuzných odvetviach, ako je letecký priemysel alebo zdravotnícke zariadenia, ktoré si vyžadujú podobné znalosti a technológie ako jeho súčasné vývozné portfólio. Konštatujeme, že C-R diagram môže tvorcom politik a podnikom na Slovensku poskytnúť užitočný nástroj na identifikáciu potenciálnych oblastí rastu a diverzifikácie vývozu. Na základe týchto faktorov považujeme za esenciálne rozšíriť počet krajín pre vývoz a rozšíriť ponukové portfólio slovenských výrobcov.

Ďalej, by sme chceli poukázať na intenzívnejšie zapojenie digitálnej a inovačnej aktivity v komerčnom využívaní. Digitálnu a inovačnú úroveň SR sledujeme prostredníctvom indexu digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI), ktorý poukazuje na to, aké sú digitálne schopnosti a kapacity jednotlivých členských krajín. DESI hodnotí krajiny Európskej únie na základe piatich kľúčových ukazovateľov: prístup k internetu, digitálne zručnosti, používanie internetu, integrácia digitálnych technológií a digitálna ekonomika. Daný rebríček porovnáva krajiny podľa toho, ako dobre využívajú digitálne technológie na podporu hospodárskeho rastu, konkurencieschopnosti a spoločenského rozvoja. Krajiny, ktoré sa umiestňujú na vyšších priečkach rebríčka, sú obvykle tie, ktoré majú vysokú rýchlosť internetového pripojenia, veľké percento populácie s digitálnymi zručnosťami a rozvinutú digitálnu infraštruktúru.

Graf 9 Rebríček krajín v rámci indexu digitálnej ekonomiky a spoločnosti (2022)

Zdroj: European Commission (2022), The Digital Economy and Society Index (DESI), 2023

Z grafu 9 môžeme vidieť, že Slovensko v roku 2022 obsadilo v hodnotení indexu digitálnej ekonomiky 23. miesto spomedzi 27 členských štátov EÚ. Z hodnotenia vyplýva, že Slovensko sa naďalej nachádza tesne pod priemerom EÚ v rámci ukazovateľov v oblasti ľudského kapitálu. Na základe skúmania úrovni slovenskej digitálnej ekonomiky si dovoľujeme tvrdiť, že investície do integrácie digitálnych technológií predstavujú významnú úlohu pre slovenské hospodárstvo na udržanie si konkurencieschopnosti na trhu s informačnými technológiami a službami. Domnievame sa, že práve veda a výskum môže napomôcť k zvýšeniu konkurencieschopnosti slovenskej produkcie na nových zahraničných trhoch. V kontexte digitálnej ekonomiky SR by sme taktiež chceli poukázať na problematiku slabej sofistikovanej produkcie na našom národnom exporte.

V nasledujúcej tabuľke porovnáваме podiel exportu sofistikovanej produkcie na celkovom exporte EÚ (priemer v rámci všetkých členských krajín EÚ) v porovnaní s podielom exportu sofistikovanej produkcie na exportu SR. Musíme však poznamenať, že samotný percentuálny podiel vývozu špičkových technológií nemusí dostatočne reflektovať na reálnu celkovú sofistikovanosť vývozných produkcie krajiny. Do úvahy musíme rovnako zohľadniť

faktory ako napríklad zložitost': *dodávateľských reťazcov, výrobných procesov a úroveň inovácií a technologického pokroku vyvážajúcich firiem.*

Tabuľka 4 Podiel sofistikovanej produkcie na exporte EÚ a SR v 2014 – 2020 (%)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
EÚ 27	16,6	17,4	17,6	16,0	15,5	16,2	16,8
SR	11,1	11,2	10,8	11,8	10,6	9,9	9

Zdroj: Spracované na základe RUŽEKOVÁ, V a kolektív, *Krehká realita slovenského exportu*, 2020

Súčasná situácia si rovnako vyžaduje aktívne a účinne prispieť k rozvoju a zotaveniu vývozných firiem prostredníctvom využívania nástrojov podporujúcich zapájanie slovenských subjektov do medzinárodnej vedecko – výskumnej kooperácie. V rámci rozoberanej problematiky sa vyžaduje pochopenie toho, ako funguje konkurencia založená na inováciách, čo znamená porozumieť funkciám inovačných systémov, ako aj strategickým oblastiam vedy, technológií, inovácií a ich spôsobu vývoja na trhoch. V tabuľke 5 môžeme vidieť, že SR v porovnaní s členskými krajinami zaostáva v rámci intenzity výdajov na vedu a výskum.

Tabuľka 5 Hrubé domáce výdavky na výskum a vývoj v EÚ a SR v za obdobie 2014 – 2020 (v % HDP)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
EÚ 27	2,00	2,01	1,99	2,03	2,07	2,10	2,2
SR	0,88	1,16	0,79	0,89	0,84	0,83	0,91

Zdroj: Spracované na základe RUŽEKOVÁ, V a kolektív, *Krehká realita slovenského exportu*, 2020

V tejto súvislosti musíme upriamiť na fakt, že veda vytvára hospodársku činnosť, rovnako ako hospodárska činnosť vytvára finančné prostriedky na vedu. Preto je veľmi dôležité, aby sme interakcie medzi vedou, výskumom, technikou a ekonómiou netrieštili na menšie celky, ale aby sa jednotlivé vedné disciplíny, ako aj inštitúcie brali ako jeden celok pri budovaní lepšieho konkurencieschopného a inovatívneho Slovenska. Zvýšenie výdajov a poskytnutia

fiškálnych stimulov do vedy a výskumu, budovania vedecko- výskumných centier, kooperácii univerzít v komerčnom výskume, poskytnutie štátnej podpory na inovačné aktivity možno prispieť k očakávaným výsledkom exportnej výkonnosti SR v ktorej bude rovnako zahrnutý vyšší podiel sektoru komerčných služieb, transformácia automobilového a elektrotechnického priemyslu a väčšia participácia slovenských firiem na GVC. Transformáciou postavenou na inováciách možno zvyšovať makroekonomické benefity a životnú úroveň obyvateľstva. V tomto procese je kľúčová súčinnosť štátu a jeho nástroje proexportnej politiky.

4.4.2 *Súčasný výzvy slovenského exportu*

Slovenské spoločnosti aktuálne čelia mnohým novým výzvam, na ktoré musí reagovať prezieravá, strategicky orientovaná zahraničnoobchodná politika, ktorá stavia na silných stránkach slovenských spoločností. Exportne orientované krajiny ako je Slovensko potrebujú ešte dôslednejšie premýšľať o nastavení exportu, domácej produkcie a nových zdrojoch energií.¹⁷ Na základe nášho skúmania konštatujeme, že v rámci svetového hospodárstva má SR vysoký podiel dovezenej hodnoty na hrubom exporte, čo však možno zdôvodniť veľkostatnou a nutne vyššou otvorenosťou našej ekonomiky, a preto takýto trend nie je ničím výnimočným (P. Baláž. et. al., 2019).

Napriek tomuto faktu, je nevyhnutné vnímať dôležitosť exportu v národnej ekonomike, obzvlášť v prostredí rastúcej globálnej konkurencieschopnosti. Nie však iba na úrovni celkovej hodnoty svojich exportov, ale hlavne v kvalitatívnej oblasti exportu, reprezentovanej exportom sofistikovanej produkcie, špičkových technológií a zvyšujúcim sa podielom služieb na exporte. Tieto atribúty predstavujú nosné determinanty medzinárodnej konkurencieschopnosti (V. Ružeková a kol., 2021).

V Slovenskom exporte dlhodobo dominuje postavenie automobilového priemyslu, ktorý predstavuje takmer 50 % podielu slovenskej priemyselnej výroby a 13 % podielu na HDP. Naviazanosť slovenskej exportnej výkonnosti na automobilový priemysel v kontexte súčasného turbulentného obdobia predstavuje riziko v rámci medzinárodnej konkurencieschopnosti. Automobilový priemysel sa v dôsledku nových globálnych megatrandov transformuje prostredníctvom modelu *ACES*, ktorý je odvodený z anglického názvu: *A – autonómne*

---

¹⁷ Mapovanie vonkajších aktivít vonkajších ekonomických vzťahov a ekonomickej diplomacie na rok 2023

riadenie, C – konektivita, E – elektromobilita, S – zdieľané služby mobility). Tieto megatrendy vplývajúce na ďalší rozvoj odvetvia pomenúvajú základné predpoklady vývoja (P. Baláž. et. al., 2019). Dôraz na implementáciu nových inovácií v automobilovej produkcii spolu s globálnymi environmentálnymi cieľmi, silnejúcou konkurenciou, rozširovaním komparatívnych výhod pre relevantnú produkciu v tretích krajinách boli predmetom mnohých diskusií ešte pred vypuknutím pandémie COVID-19, ktorá len zdôraznila nutnosť transformácie slovenského priemyslu a jeho exportu. Dynamiku technologického vývoja, environmentálnu a spoločenskú zodpovednosť a globálnu konkurenciu, tak možno označiť za východiskové faktory ovplyvňujúce budúci vývoj nie len automobilového priemyslu ale slovenskej ekonomiky ako takej.

Slovensko má silný potenciál v oblasti informačných a komunikačných technológií a outsourcingu služieb. Podporovanie a napredovanie v týchto odvetviach môže pomôcť zvýšiť podiel služieb na slovenskom exporte. Za vhodný nástroj podpory exportu slovenských služieb považujeme zlepšenie podmienok pre poskytovanie služieb zahraničnými firmami a investormi, napríklad prostredníctvom skrátenia byrokratických postupov a podporou výskumu a vývoja. Rozvoj nových technológií a digitálnych riešení, odborného vzdelávania spolu s podporou technologických startupov môže pre slovenskú ekonomiku predstavovať kľúčový atribút v jej ďalšom napredovaní. V neposlednom rade apelujeme na rozšírenie ekonomickej a inovačnej diplomacie v rámci vytvárania nového bilaterálneho inštitucionálneho rámca s 3. krajinami.

Dekarbonizácia priemyslu predstavauje výzvu pre slovenský export, pretože proexportná politika SR je špecifická svojou priemyselnou výrobou, ktorá si vyžaduje energetickú náročnosť. Podľa Henricha Krejčího, člena predstavenstva slovenského plynárenského priemyslu, „Súčasná kríza potvrdila, aký nesmierny význam má podpora vedy, výskumu a vzdelania. Krízy môžeme považovať za príležitosť, ako zintenzívniť spoločné úsilie v napĺňaní cieľov nielen v oblasti klimatických zmien a adaptácie na ne, ale ochrany životného prostredia a bio – diverzity všeobecne“ (EURACTIV, 2020).

V čase krízy spôsobenej pandemiou COVID-19 sa Európska komisia rozhodla pomôcť európskemu hospodárstvu prostredníctvom financií z planú obnovy a projektov na dekarbonizáciu priemyslu. Na Slovensku aj v ostatných členských krajinách dominuje príprava reformného planú, ktorý bude predstavovať východisko z aktuálnych kríz a smerovať k uhlíkovej neutralite. SR by malo využiť príležitosť a nasmerovať investície do oblastí, kde

budú mať dlhodobý efekt. Neplatí to len pre energetický sektor, ale pre všetky relevantné oblasti. Nevyhnutným predpokladom takejto zmeny je vytvorenie stabilného a proinvestične orientovaného regulačného rámca, ktorý môže v neposlednom rade prispieť k zachovaniu konkurencieschopnosti slovenského priemyslu. Podľa OECD (2022), prechod na obehové hospodárstvo (opätovné použitia surovín a materiálov) pomôže Slovensku zvýšiť produktivitu a efektívne využiť prírodné zdroje. To môže priniesť úspory nákladov a vytvoriť nové pracovné miesta. Po komplexnom preskúmaní danej v štúdií ekonomických výhľadov OECD (2022), ktorá predovšetkým reflektuje na súčasný stav slovenskej ekonomiky poznačenej hospodárskymi krízami uvádzame v tabuľke 6 celkové zhodnotenie kľúčových determinantov, ktoré menia vývoj slovenského hospodárstva a odporúčania na jej efektívne napredovanie.

Tabuľka 6 Ekonomické odporúčania OECD na prekonanie prebiehajúcich hospodárskych kríz

Hlavné závery	Kľúčové odporúčania
V dôsledku pandémie COVID - 19 sa Slovensko stalo súčasťou globálneho protekcionizmu a presunu globálnych hodnotových reťazcov. Nižší objem svetového obchodu by bol obzvlášť škodlivý pre malú otvorenú ekonomiku, akou je Slovensko	Je dôležité naďalej podporovať otvorenosť medzinárodného obchodu a pracovať na zabezpečení voľného pohybu tovarov, služieb a kapitálu. Diverzifikovaním vývozných trhov a hľadaním nových príležitostí pre export sa minimalizuje riziko závislosti na doterajších trhoch a zároveň by Slovensko dokázalo prekonať trend presunu GVC
V dôsledku kríz sa zvyšuje počet podnikov, ktoré majú problém s likviditou a disponujú vysokým dlhom. Tento fakt je previazaný so zvýšením preťažnosti súdov a zabraňuje včasnej reštrukturalizácii životaschopných podnikov	Podporovať mimosúdne reštrukturalizačné konania, najmä v prípade malých a stredných podnikov. Zjednodušenie postupov overovania a kontroly verejného obstarávania. Ďalej posilňovať analýzu nákladov a prínosov a dohľad nad verejnými investíciami počas celého životného cyklu projektu
Aktuálne krízy majú v jednotlivých odvetviach rôzny vplyv. Príliš skoré ukončenie štátnej podpory by vyvolalo zbytočné bankroty a prepúšťanie pracovných síl, čo môže viesť k zvýšenej zraniteľnosti ekonomiky	V tomto kontexte je nevyhnutné pokračovať v poskytovaní cielej fiškálnej podpory, kým sa oživenie reálnej ekonomiky nestane sebestačným
Pandémia COVID - 19 a energetická kríza zvyrazňuje nízky podiel podnikateľského výskumu a podielu inovatívnych spoločností v štruktúre slovenskej ekonomiky. Rovnako evidujeme nízky podiel podnikov, ktoré dostávajú štátnu podporu na inovácie	Rozšíriť využívanie priamej podpory výskumu a vývoja, ako sú napríklad granty. Posilniť výskumnú spoluprácu s inovatívnymi firmami pri financovaní vysokoškolských inštitúcií a verejných výskumných inštitúcií

Zdroj: Vlastné spracovanie autora, 2023

Považujeme za esenciálne, aby sa pri tvorbe budúcich stratégií a plánov ekonomického rozvoja SR brali do úvahy ekonomické odporúčania, ktoré sú založené na výskume a najlepších svetových praktikách, majúce za cieľ pomôcť krajinám dosiahnuť ekonomický rast a zlepšiť kvalitu života obyvateľov. Slovenská republika je členom OECD a mala by sa zaväzovať k implementácii odporúčaní a využívať odborné znalosti a skúsenosti tejto organizácie na zlepšenie svojich hospodárskych a sociálnych podmienok. Taktiež vymenované odporúčania môžu SR pomôcť zvýšiť svoju konkurencieschopnosť a odolnosť voči aktuálnym globálnym výzvam a posunúť sa vpred v rámci medzinárodného obchodu a ekonomiky.

5 Diskusia

Súčasnú hospodársku krízu majú bezprecedentný rozsah a spôsobujú masívne ekonomické otrasy, ktoré pociťujeme nie len v rámci vývoja medzinárodného obchodu, ale prakticky vo všetkých aspektoch života. Profesor *Memere Workie* tvrdí, že jeden z najdôležitejších argumentov pri koncepcii prepojenosti kríz na zahraničný obchod a globálnu ekonomiku ako takú je, že na dôsledky krízy doplácajú aj tie krajiny, ktoré nedisponujú ekonomickými problémami na regionálnej úrovni, pretože ekonomická integrácia v rámci zahraničných relácií profituje z globalizačného procesu. Na základe tohto argumentu a tiež tvrdení ďalších odborníkov a ekonomických organizácií orientujúcich sa v danej problematike nahliadame na výsledky práce cez optiku empirických poznání a ich záverov.

Hlavným cieľom diplomovej práce bolo pomocnou vedeckých metód zhodnotiť inštitucionálnu podporu exportu v čase hospodárskych kríz s implikáciou na Slovenskú republiku a stanoviť perspektívy jej ďalšieho rozvoja. Prostredníctvom teoretických a analytických poznatkov súvisiacich s hospodárskymi krízami skúmame dopad pandémie COVID-19 a vojenského konfliktu na Ukrajine na medzinárodný obchod, ekonomiku SR a poukazujeme na nové perspektívy ich vývoja v súlade s aktuálnymi globálnymi trendami.

Skúmaným determinantom diplomovej práce je vplyv pandémie COVID-19 a rusko – ukrajinského vojenského konfliktu na svetové hospodárstvo. Autori *Alon a Bretas* považujú pandémiu COVID-19 za určujúci okamih 21. storočia, ktorý ovplyvnil dynamiku a trendy v medzinárodnom obchode. V tomto období sme ešte netušili, že čelíme ďalším nástrahám, ktoré predstavujú novú paradigmu pre svetové hospodárstvo od finančnej krízy v roku 2008.

V dôsledku obmedzenia mobility počas pandémie a zastavenia výroby v rámci GVC sme zaznamenali pokles globálneho hospodárskeho rastu. Konflikt na Ukrajine mal za následok obmedzenie obchodu medzi Ukrajinou a Ruskom, ako aj medzinárodnými partnermi týchto krajín. Pri snahách o vymedzenie rozsahu dopadu kríz sme sa zamerali na súvislosť GVC v globálnej ekonomike. Podľa autora *Pola Antrása*, svetové hospodárstvo aktuálne čelí novým výzvam v reorganizácii GVC, ktorý zachová ich prínos pre globálnu ekonomiku a zníži riziká ich neefektívnosti. Dočasné prerušenie GVC v dôsledku pandemickej krízy si vyžadovalo posúdenie potreby, výhod a nevýhod stratégií outsourcingu. Pandémia spôsobila dramatický

pokles cezhraničného pohybu tovarov, služieb, kapitálu a osôb do takej miery, že mnohé prognózy ekonómov z medzinárodných ekonomických inštitúcií, očakávali začiatok de-globalizácie.

Globálna ekonomika od začiatku 70. rokov minulého storočia bola charakteristická spojením ekonomík predovšetkým prostredníctvom liberálnejších obchodných tokov. V dôsledku pandémie COVID-19 sme zaznamenali spomalenie globálneho objemu obchodovateľného tovaru. Tento trend na globálnom trhu v dôsledku vojenského konfliktu a aj energetickej krízy naďalej pretrváva. Na základe nášho skúmania sa domnievame, že integrácia globálnej ekonomiky prostredníctvom obchodných, finančných a iných tokov sa v nasledujúcom období spomalí predovšetkým kvôli obchodným obmedzeniam a sankciám, ktoré prehľbujú zraniteľnosť GVC. Hodnotíme, že pandémia COVID-19 mala výraznejší vplyv na svetové hospodárstvo v porovnaní s vojnou na Ukrajine.

Spochybnovanie ekonomického, finančného, bezpečnostného a geopolitického poriadku určitých krajín spôsobilo, geopolitickú depresiu. Jednotlivé krajiny integračných zoskupení, predovšetkým EÚ, predstavujú nové stratégie svojej zahraničnej a obchodnej politiky, ktoré reflektujú na súčasnú situáciu. Avšak, okrem geopolitického problému má veľký vplyv na kreovanie daných parciálnych politik aj naliehavosť globálnej ekologickej a sociálne spravodlivej transformácie, ktorá je jasne definovaná vo vládnych balíkoch na podporu exportu a jeho stimulov. Invázia na Ukrajinu, následné hospodárske sankcie voči Rusku a jeho potenciálne odvetné opatrenia vážne ovplyvnili globálne trhy.

Dôležitou časťou našej práce bolo sprostredkovanie názoru zahraničných verejných orgánov, ktoré sa zaoberajú problematikou zahraničného obchodu. Súhlasíme s tvrdeniami českého štátneho tajomníka ministerstva zahraničných vecí v ČR Martina Tlapa, že Ekonomická diplomacia čelí novým výzvam. České ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí zdôrazňuje, že v dôsledku krízy jednotlivé krajiny musia prehodnotiť koncepciu ekonomickej diplomacie, ktorá by sa mala opierať o aktuálne trendy akými sú: teritoriálna diverzifikácia, presunutie svetového dopytu a rozšírenie ekonomickej diplomacie o nové odvetia ako sú napríklad inovačná, energetická a poľnohospodárska diplomacia.

Skúmanie danej problematiky taktiež ukázalo aké nevyhnutné je, aby jednotlivé krajiny po prekonaní ekonomických nástrah nezabúdali na spoločné stanoviská v oblasti zahranično -

obchodnej politiky a previazanosti medzinárodného obchodu. Dôležitosť exportu v národných ekonomikách jednotlivých štátov si politickí predstavitelia dobre uvedomujú, a preto sa snažia v prostredí rastúcej globálnej konkurencieschopnosti zvyšovať svoju exportnú výkonnosť. Európska Únia apeluje na členské štáty, aby podporovali podnikateľské prostredie a vývoz, pretože tieto dva atribúty vytvárajú pridanú ekonomickú hodnotu pre jednotlivé hospodárstva. Za esenciálny nástroj podpory pôsobenia domácich podnikov na zahraničnom trhu považujeme široký ekosystém inštitúcií a jednotlivcov zo súkromného sektora a občianskej spoločnosti so schopnosťou medzinárodného vplyvu.

Vo výsledkoch práce sme sa zamerali na komparáciu exportných stratégií vo vybraných členských krajinách. Pozitívne hodnotíme inštitucionálnu podporu exportu Nemecka, Dánska a ČR. Prostredníctvom dánskeho *akčného plánu ekonomickej diplomacie 2022 – 2023* sa môže SR inšpirovať pri vytváraní exportných stratégií na súčasné a budúce obdobie. Kompetentné štátne inštitúcie zaoberajúce sa exportom by mali podporovať partnerský prístup, ktorý bude zahŕňať zdieľanie informácií, zdrojov, činností a kapacít zameraných na analýzu globálnych trendov, podporu rozvoja silných pozícií, odbúravanie trhových bariér a pestovanie spoločných dlhodobých vývozných príležitostí ako súčasť spoločného poslania pripraviť cestu pre internacionalizáciu slovenských podnikov.

Na základe skúmania vývoja svetového obchodu a nových obchodných globálnych trendov **hypotézu 2** diplomovej práce *„Hospodárske krízy spôsobené pandemiou COVID-19 a vojenským konfliktom na Ukrajine nevytvárajú novú éru de-globalizácie, ale menia megatrendy svetového hospodárstva“* **prijímame** z nasledujúcich dôvodov. Aktuálne zaznamenávame ústup od hyperglobalizácie, kedy sa domáca hospodárska politika jednotlivých krajín prispôbovala globalizácii. *„Slowbalizácia“* – spomalenie tempa rastu globalizácie, nie je jednotným trendom. Aj keď sa medzinárodná hospodárska globalizácia skutočne spomalila, „digitálny skok“ a pokračujúca nerovnosť naznačujú, že globalizácia iba mení svoju formu, ale nemizne.

Jednotlivé krajiny integračných zoskupení, predovšetkým EÚ, predstavujú nové stratégie svojej zahraničnej a obchodnej politiky, ktoré reflektujú na súčasnú situáciu. Avšak, okrem geopolitického problému má veľký vplyv na kreovanie daných parciálnych politík aj naliehavosť

globálnej ekologickej a sociálne spravodlivej transformácie, ktorá je jasne definovaná vo vládnych balíkoch na podporu exportu a jeho stimulov.

Invázia na Ukrajinu, následné hospodárske sankcie voči Rusku a jeho potenciálne odvetné opatrenia vážne ovplyvnili globálne trhy. Ceny energetických a poľnohospodárskych komodít vzrástli, čo zintenzívnilo inflačné tlaky a ohrozilo potravinovú bezpečnosť v niektorých rozvojových ekonomikách (OECD, 2022). Neistota zasiahla aj trhy v súvislosti s kritickými nerastnými surovinami, ktoré sa vyrábajú v Rusku a ktoré sú nevyhnutné pre dodávateľské reťazce modernej priemyselnej výroby. Zvýšenie cien a ich nedostatok narúšajú viaceré priemyselné aplikácie a vážne ovplyvňujú trend ekologického prechodu. Z tohto dôvodu z pohľadu medzinárodného obchodu pozorujeme nový trend týkajúci sa diverzifikácii teritoriálnej štruktúry obchodných činností v oblasti Ázie a Latinskej Ameriky. Okrem teritoriálneho posunu, takisto očakávame sektorové presunutie svetového dopytu, pretože podobne ako pri pandémie (rast zdravotníctva, sektor IKT), zaznamenávame transformáciu dopytu a uprednostňovanie nových sektorov.

Uplynulé roky sa neniesli len v znamení prudkého nárastu cien energií a ich extrémnej volatility, ale aj pozoruhodnej pružnosti a elasticity globálnych trhov. Tieto okolnosti prinútili EÚ prijať bezprecedentné opatrenia v rámci agendy energetickej diverzifikácie. Medzi možné opatrenia, ktoré by mohli EÚ pomôcť riešiť tieto výzvy, patrí aj diverzifikácia primárnych zdrojov kritických nerastných surovín (CRM), vrátane vytvárania ich zásob, ktoré sú nevyhnutné nie len pre budúcnosť energetickeho, ale aj automobilového priemyslu. Podľa vyjadrení Európskej komisie, CRM sú kľúčové pre ekologický a digitálny prechod. V aktuálnej situácii predstavujú rozhodujúci význam pre zachovanie globálnej konkurencieschopnosti najstrategickejších hospodárskych odvetví EÚ. Za zmienku stojí aj prehlásenie podpredsedu Európskej komisie, Maroša Šefčoviča, ktorý tvrdí že: „CRM majú zásadný význam pre rozvoj strategickej autonómie EÚ a opätovnú industrializáciu kľúčových európskych ekosystémov“ (EK, 2022). V kontexte daného argumentu, apelujeme na fakt, že SR je taktiež dôležitým medzičlánkom tejto problematiky. Medzi kritické nerastné suroviny patrí napríklad nikel, kobalt a lítium. Práve tieto prvky sú nevyhnutné na výrobu batérií do elektromobilov, ktorých výroba sa v slovenskom automobilovom priemysle spomína čoraz častejšie. Zvýšenie výroby batérií pre elektromobily by mohlo mať pozitívny vplyv na slovenský export, najmä ak Slovensko začne vyrábať kvalitné a konkurencieschopné batérie, ktoré by sa používali nielen

v elektromobiloch vyrábaných na Slovensku, ale aj v iných krajinách. Synergia kľúčových výziev EÚ a potrieb slovenskej ekonomiky v rámci dosiahnutia zvýšenia exportnej výkonnosti s pridanou hodnotou môže priniesť globálne konkurenčné výhody.

V nadväznosti na exportnú výkonnosť Slovenskej republiky, si dovoľujeme súhlasiť s tvrdeniami *Rady exportérov Slovenskej republiky*, že s prihliadnutím na veľkosť trhu, geografickú polohu, chýbajúcimi nerastnými surovinami a aj ďalšími absentujúcimi komparatívnymi výhodami, nie je reálna iná rozvojová cesta pre slovenskú ekonomiku, ako excelovanie v zahraničnom obchode. Toto tvrdenie si dovoľujeme rozšíriť o poznatok, že predmetom rôznych diskusií by mala byť kvalitatívna oblasť exportu, reprezentovaná exportom sofistikovanej produkcie, špičkových technológií, zvyšujúcim sa podielom služieb na exporte. Tieto atribúty považujeme za nosné determinanty medzinárodnej konkurencieschopnosti, pretože slabina slovenského exportu prioritne spočíva v málo sofistikovanej produkcii, strácaní konkurenčnej schopnosti a výhod v medzinárodnom kontexte, ako aj priveľkej orientácii na trhy EÚ.

Dôležitou súčasťou našej diplomovej práce je opísať a odporúčať nové zahraničné makroekonomické modely na rôznych úrovniach, ktoré predpovedajú ekonomické trendy a využívajú sa napríklad pri tvorbe hospodárskych prognóz. Nami vybrané modely *Model NiGEM a diagram ekonomickej komplexnosti* môžu slovenským tvorcom zahraničnej a obchodnej politiky prostredníctvom identifikácií oblastí, ktoré sú citlivé na zmeny v zahraničnej politike alebo v globálnom obchodnom systéme pomôcť posúdiť aké politiky by mohli byť najúčinnnejšie v dosahovaní hospodárskych cieľov SR.

Štatistické výsledky zahraničného obchodu SR poukazujú na to, že bez zásadne intenzívnejšej inovačnej aktivity, komerčného využívania vedy a výskumu nie je možné zvyšovať konkurencieschopnosť slovenskej produkcie na zahraničných trhoch a v globálnych hodnotových reťazcoch (najmä malých a stredných podnikov). Vhodným nástrojom je efektívna hospodárska a následná systematická proexportná politika štátu ako aj zmeny, ktoré sa primárne týkajú systému vzdelávania a prepojenosti na aktuálnu ponuku na trhu práce.

V súvislosti s problematikou inštitucionálnej podpory exportu SR **hypotézu 1** „*Nástroje inštitucionálnej podpory SR sú dostatočne efektívne na preklopenie súčasného krízového obdobia,*“ **neprijímame** pretože hospodárske krízy sú ovplyvnené faktormi, ktoré sú mimo

dosahu aktuálnych nástrojov inštitucionálnej podpory. Napríklad, kríza spôsobená pandemiou COVID-19 bola výnimočná v tom, že mala vplyv na mnoho oblastí hospodárstva naraz. V tomto období sa vo všeobecnosti osvedčili nástroje inštitucionálnej podpory exportu v podobe virtuálnych obchodných misií a výstav, online obchodné platformy, digitalizácia procesov, podpora financovania exportu, zahraničné sieťovanie a spolupráca. V súvislosti s geopolitickým konfliktom, sme svedkami nevyhnutnej diverzifikácie komoditnej aj teritoriálnej exportnej štruktúry. Domnievame sa, že súčasné inštitucionálne nástroje v čase eskalácii konfliktu neboli dostatočne pripravené na rýchlu reakciu tohto rozmeru nie len na Slovensku, ale aj v iných členských krajinách EÚ. Slovensko v nadväznosti na súčasný stav, absentuje v rámci podpory exportu prostredníctvom vzdelávania a odbornej prípravy.

Prichádzame s názorom, že nástroje inštitucionálnej podpory počas aktuálnych hospodárskych kríz by mali byť v súlade s hlavným cieľom krátkodobej obchodnej politiky, ktorá reflektuje na vývoj hospodárskeho rastu v období politickej nestability, vysokej geopolitickej neistoty a pretrvávajúcich rozsiahlych inflačných tlakov. Nasledujúce parciálne odporúčania môžu viesť k vytvoreniu efektívneho inštitucionálneho rámca pre podporu exportu:

- určenie priorít a inštitúcií vo vzdelávaní malých a stredných podnikov v oblasti proexportnej podpory a techniky zahraničného obchodu,
- návrh fiškálnych opatrení do kritických oblastí, ktoré majú vplyv na exportnú výkonnosť SR (vzdelávanie, infraštruktúra, daňové úľavy pre MSP),
- podpora podnikateľských subjektov na veľtrhoch a výstavách v zahraničí, ktorá predstavuje najefektívnejší nástroj na expanziu MSP na nové trhy,
- zvýšenie a výrazné skvalitnenie siete ekonomickej diplomacie SR,
- vytvorenie plnohodnotnej databázy exportných subjektov,
- vytvorenie nového prístupu k partnerstvu zakotveného na sektorovej úrovni vo forme širokých, inkluzívnych sektorových fór, v rámci ktorých si súkromné aj verejné subjekty môžu vymieňať poznatky, stanoviť strategický smer a koordinovať úsilie a zdroje na úrovni konkrétneho sektora alebo pododvetvia.

Riešenie hospodárskych kríz predstavuje dlhý a náročný proces, ktorý si vyžaduje nový prístup k ich riešeniam. Súčasnú hospodársku krízu predstavujú unikátnu príležitosť pre nové sektory založené na technologickom pokroku a využívaní obnoviteľných zdrojov. Implementovanie nových nástrojov inštitucionálnej podpory založené na aktuálnej dynamike

technologického vývoja, environmentálnej a spoločenskej zodpovednosti a globálnej konkurencieschopnosti, tak možno označiť za požiadavky rýchlo meniaceho sa globálneho sveta. Zaradenie vymenovaných atribútov do hospodárskych politík a ich následná realizácia pomôže jednotlivým krajinám vzdorovať potencionálnym novým krízam.

Efektívna podpora slovenských exportných podnikov je dôležitá nie len pre hospodárstva SR, ale aj pre budúcnosť slovenskej zahranično-obchodnej politiky, konkurencieschopnosti slovenských exportérov a s tým súvisiacej vízie ďalšieho rozvoja národnej ekonomiky. Zmena kvality vzdelávacieho systému a šírenie osvedy podnikateľom pri prieniku na zahraničné trhy tretích krajín, naštartovanie inovačnej aktivity domácich firiem predstavujú kľúčové atribúty na tvorbu pridanej hodnoty v exporte.

ZÁVER

Nestáva sa často, aby svetové spoločenstvo malo možnosť prejsť epickou zmenou historického rozmeru. Napriek negatívnym konzekvenciám finančnej krízy v období 2008/2009 sa zdá, že dopady súčasných kríz by mohli byť ešte hlbšie a dlhodobejšie.

Svetové hospodárstvo profituje z globalizačného procesu a z liberalizácie pohybu tovarov, služieb a kapitálu, ktoré však majú v čase kríz opačné efekty. Rozdiely v jednotlivých ekonomikách ovplyvňujú globalizačné toky, ktoré uľahčujú alebo brzdia obeh kapitálu medzi krajinami, trhmi a spoločnosťami. Dištinkcia v týchto dimenziách môže povzbudiť alebo odradiť od zahraničných interakcií.

Vývoj medzinárodného obchodu je v súčasnosti ovplyvnený viacerými menovateľmi, ktoré formujú vývoj svetového hospodárstva v druhom tisícročí. Bezpodmienečne medzi kľúčové faktory zaradíme: globálnu hospodársku a finančnú krízu, fluktuáciu svetových cien energií, pandémie nového koronavírusu a reakcia EÚ na geopolitický konflikt na Ukrajine v podobe uvalenia sankcií na Ruskú federáciu.

Ekonomické šoky od vypuknutia pandémie COVID-19 a z nich vyplývajúce ekonomické riziká ohrozujú medzinárodné obchodné väzby priamo alebo nepriamo v podobe narušenia reexportných obchodných operácií. Na ekonomický dopad kríz je potrebné sa pozerať z dlhodobého hľadiska.

V súvislosti s ekonomickými otrasmi, ktoré svetové hospodárstvo zažíva od roku 2020 sme identifikovali hlavné skupiny hrozieb, ktoré ovplyvňujú budúci vývoj ekonomického rastu jednotlivých krajín. Spomalenie tempa rastu globalizácie spôsobuje, že jednotlivé krajiny alebo regióny musia zvýšiť podiel výroby medziproduktov na finálnom produkte. Výpadok poľnohospodárskych komodít, primárnych surovín do priemyselných vstupov, nedostatok energií predstavujú aktuálne najväčšiu hrozbu pre mnohé krajiny. Východiskom môže byť práve potravinová a energetická diplomacia ako aj energetická a poľnohospodárska revolúcia, ktorá bude spočívať vo zvýšenej sebestačnosti na úrovni EÚ. Ďalšie hrozby identifikujeme v podobe narušenia GVC, zvýšenia tempa rastu inflácie a v zmene dopytovej štruktúre. Navrhovaným riešením na zmiernenie dopadov navrhujeme rozmiestnenie výroby do regiónu a zníženie cien subdodáviek.

EÚ je domovom jednotného trhu a obchod v rámci EÚ má zásadný význam najmä pre menšie členské štáty. Na príklade Nemecka, ČR a Dánska môžeme vidieť, že efektívna exportná stratégia a inštitucionálna podpora môže byť nápomocná pri preklenutí krízového obdobia. Spoločným prvkom ich stratégií je internacionalizácia MSP a nárast medzinárodnej konkurencieschopnosti, z čoho vyplýva ich vyššia odolnosť voči krízam, ktoré sú spôsobené otrasmi v globálnom hospodárstve.

Pokiaľ ide o rozvoj európskeho hospodárstva, EÚ musí využiť podnet, ktorý jej poskytla vojna na Ukrajine na obnovu hospodárstva jednotlivých krajín a zníženia závislosti od ruských fosílnych palív. V rámci sanácii európskych exportných podnikov by mohla EÚ poskytnúť finančnú a technickú pomoc na preklopenie hospodárskeho vplyvu konfliktu, ktorá by zahŕňala prístup k financovaniu, odbornú prípravu podnikateľov a podporu vývozných aktivít.

Trend poklesu exportnej výkonnosti SR z parciálneho hľadiska pripisujeme predovšetkým pandémie COVID-19 a geopolitickým nepokojom. Táto skutočnosť predstavuje varovný signál pre komoditnú a teritoriálnu štruktúru zahraničného obchodu SR. Priemysel predstavuje základ slovenskej ekonomiky a je nielen významným „ťahúňom“ rastu, ale aj hybnou silou v oblasti produktivity a inovácií. V štruktúre priemyslu SR zohráva priemyselná výroba dlhodobo dominantnú úlohu a už tradične patrí ku kľúčovým odvetviam slovenskej ekonomiky. V tejto súvislosti by inštitucionálna podpora mala vytvárať vhodné podmienky pre efektívne etablovanie sa slovenských podnikov na zahraničných trhoch. Podľa identifikovaných potencionálnych príležitostí v jednotlivých sektoroch a nových teritóriách by mali byť posilnené nové odvetia ekonomickej diplomacie. V zmysle daných tvrdení navrhujeme odporúčania, ktoré by mohli pomôcť v aktuálnom krízovom období nie len slovenským exportérom, ale slovenskej ekonomike ako takej. Tie spočívajú z určenia nových priorít v oblasti proexportnej podpory a techniky zahraničného obchodu, v podpore fiškálnych opatrení do kritických oblastí slovenského exportu, v skvalitnení siete ekonomickej diplomacie SR, k vytvoreniu plnohodnotnej databázy exportných subjektov a k vytvoreniu nového prístupu partnerstva zakotveného na sektorovej úrovni.

Aj keď môže trvať určitý čas kým sa prejaví účinky podpory exportu, jej výsledky sú pozitívne pre podniky a ekonomiku krajiny ako celok, vrátane zvýšenia ziskov, zlepšenia zamestnanosti a podpory hospodárskeho rastu.

Zoznam použitej literatúry

Knihy/monografie

1. BALÁŽ, P. a kol. *Medzinárodné podnikanie: na vlně globalizujúcej sa svetovej ekonomiky*. Piate prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Sprint dva, 2010. 546 s. ISBN 978-80-89393-18-3.
2. HIDALGO, C.A. *Economic complexity theory and applications*. Nature Reviews Physics. 2021. 3.2: 92-113.
3. LISÝ, Ján et al. *Ekonomía*. 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer. 2016. 621 s. ISBN 978-80-7552-275-7.
4. PAVELKA, Ľ., RUŽEKOVÁ, V., ZUBALOVÁ, Ľ. *Inštitucionálna podpora financovania exportu a zahraničných investícií vo vybraných krajinách EÚ*. Praha: Leges, 2021. 196 s.
5. SOLOMOU, S. *Economic Cycles: Long Cycles and Business Cycles since 1870*. Manchester University. Press. 1998. 120 s. ISBN 0719041503.
6. STANĚK, P. et al. *Globálna kríza a jej systémové implikácie: inauguračná prednáška: odbor inaugurovania: 3.3.3 Ekonomická teória*. Bratislava, 2012. 100 s. [5 AH]. Habilitačné a inauguračné prednášky. ISBN 978-80-225-3378-2.
7. WORKIE, T.M. akolektív. 2009. *Vývoj aperspektívy svetovej ekonomiky: globálna finančná a hospodárska kríza : príčiny - náklady - východiská*. Bratislava: Ekonomický ústav SAV. 2009. 280 s. ISBN 978-80-7144-175-5.

Články v časopisoch:

1. ALON, I. - Bretas, V. *COVID-19 and International Business: Globalization, business and society in pandemic times* [online]. 2020. 21 s. [cit. 12.03.2023]. Dostupné na internete:<www.researchgate.net/publication/344692652_COVID19_and_International_Business>

2. ALVAREZ. J.B. et al. *Recent Trends in Global Value Chains*. [online]. 2021. Global Value Chain Development Report 2021. WTO eBooks. Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/04_gvc_ch1_dev_report_2021_e.pdf
3. ANTRÁS. P. “*De-Globalisation? Global Value Chains in the Post-COVID-19 Age.*” No. 28115 [online]. National Bureau of Economic Research. 2020. [cit.14.2.2022]. Dostupné na internete: <http://www.nber.org/papers/w28115>
4. ANTRÁS. P. *De-Globalisation? Global Value Chains in the Post-COVID-19 Age*. [online]. No. 28115 National Bureau of Economic Research. 2020. [cit. 27.12.2022]. Dostupné na internete: <http://www.nber.org/papers/w28115>
5. BALÁŽ. P. VERČEK. P. *Globalizácia a Globálna Ekonomika - Ich Vplyv Na Vývoj Svetového Hospodárstva*. 2001. Ekonomický časopis pre ekonomickú teóriu, hospodársku politiku, spoločensko-ekonomické prognózovanie. Slovak Academic Press,. Bratislava. 2001, 49(6), 1004-1029. ISSN 0013-3035. [cit 11.12.2022].
6. BERNANKE. B. *Central bank independence, transparency, and accountability*. [online]. 2010. Speech at the Institute for Monetary and Economic Studies International Conference. Bank of Japan, Tokyo, Japan. Dostupné na internete: <https://ritholtz.com/2010/05/central-bank-independence-transparency-and-accountability/>
7. BORIO, C. *The Covid-19 economic crisis: Dangerously unique*. [online]. 2020. Business Economics. 55: 181-190. [cit 16.2.2023]. Dostupné na internete: <https://link.springer.com/article/10.1057/s11369-020-00184-2>
8. BRANDER, J. A. Strategic trade policy. *Handbook of international economics*. [online]. 1995. 3: 1395-1455. Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1573440405800073>
9. CISKOVÁ. P. *Dynamika slovenskej ekonomiky a možnosti usmerňovania hospodárskych kríz prostredníctvom monetárnej a fiškálnej politiky*. 2021. Dizertačná práca. Katedra financií a účtovníctva. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. Banská Bystrica

10. DÁNSKE MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ. *The Government's Action Plan for Economic Diplomacy 2022–2023*. 2022.

Elektronické dokumenty – monografie a iné príspevky

1. EURACTIV. *Dekarbonizácia Slovenskej ekonomiky 2020*. [online]. 11.2020.
Dostupné na internete: <https://sk.euractiv.eu/wp-content/uploads/sites/8/special-report/Dekarbonizacia-slovenskej-ekonomiky-2020.pdf>
2. EURÓPSKA KOMISIA. *Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2022 Slovensko*. [online]. 2022. Dostupné na internete: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi>
3. FEDERAL MINISTRY FOR ECONOMIC AFFAIRS AND ENERGY. *Facts about German Foreign Trade*. [online]. November. 2019. Dostupné na internete:
4. GOBIERNO DE ESPANA. *2021- 2024 Foreign action strategy*. [online]. 2021. Dostupné na internete: https://www.lamoncloa.gob.es/consejodeministros/resumenes/Documents/2021/270421-foreign_action_strategy_2021-2024.pdf
5. HAYAKAWA.K. MUKUNOKI.H. *The Impact of COVID-19 on International Trade: Evidence from the First Shock*. *Journal of the Japanese and International Economies*. [online]. vol. 60. 202. Dostupné na internete: www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0889158321000149
6. ILIBIERTO. F. JÄKEL. C. *Superstar exporters: An empirical investigation of strategic interactions in Danish export markets*. [online]. *Journal of International Economics*. 2021. 129: 103405. [cit.16.2.2023]. Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0022199620301203>
7. JARAMILLO. C. *The basic functions of national trade promotion organizations*. [online]. 1992. *International trade forum*. Geneva. No. 3. International Trade Centre. 18 s. [cit.10.12.2022]. Dostupné na internete: <https://www.proquest.com/docview/231425839/fulltextPDF/652C316B70D34815PQ/1?accountid=49351&forcedol=true>

8. KARABAG. S. *An Unprecedented Global Crisis! The Global, Regional, National, Political, Economic and Commercial Impact of the Coronavirus Pandemic*. [online]. 2020. Journal of Applied Economic and Business Research JAEBR. Volume 10. Issue 1. 6 s. Dostupné na internete: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1420844/FULLTEXT01.pdf>
9. KEMAN. H. *Economic Openness - Political Economy*. [online]. Encyclopædia Britannica, 2013. [cit.04.12.2022]. Dostupné na internete: www.britannica.com/topic/economic-openness
10. KAEMPFER. W H. LOWENBERG. A D. *The theory of international economic sanctions: A public choice approach*. [online]. 1988. *The American economic review*. 78.4: 786-793. [cit.04.03.2023]. Dostupné na internete: <https://www.jstor.org/stable/1811175>
11. LAHTINEN H. RANNIKKO H. *Best practices on national export promotion activities*. [online]. 2018. European Economic and Social Committee. ISBN 978-92-830-4171-9. Dostupné na internete: <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-03-18-141-en-n.pdf>
12. LUPTÁKOVÁ. A. *Význam Euroázijskej hospodárskej únie pre strategické zámery v oblasti zahraničnoobchodných vzťahov Európskej Únie (Slovenská republika)*. 2022. Dizertačná práca. Katedra medzinárodného obchodu. Obchodná fakulta. Ekonomická univerzita. Bratislava
13. MARTINCUS. V. et. al. *The impact of export promotion institutions on trade: Is it the intensive or the extensive margin?* [online]. 2010. IDB Working Paper Series. No. IDB-WP-199. Inter – American Development Bank (IDB). Washington. Dc. Dostupné na internete: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/115389/1/IDB-WP-199.pdf>
14. MCINTYRE. A. etl. al. *Economic Benefits of Export Diversification in Small States*. [online]. IMF Working Papers. vol. 2018. no. 086, 11 Apr. 2018. [17.1.2023]. Dostupné na internete: www.elibrary.imf.org/view/journals/001/2018/086/article-A001-en.xml

15. MELIŠEK, I. *Meranie a hodnotenie makroekonomických výsledkov zahraničného obchodu*. [online]. Ekonomické rozhl'ady ročník 4. 2012. 13 s. Dostupné na internete: https://euba.sk/veda-a-vyskum/utvary-riadene-prorektorkou-pre-vedu-a-doktorandske-studium/ekonomicke-rozhlady/preview-file/er4_2012_fulltext_melisek-13441.pdf
16. MH SR. MZV SR. *Koncepcia vonkajších ekonomických vzťahov a ekonomickej diplomacie Slovenskej republiky na obdobie 2022- 2030*. [online]. 2021. Dostupné na internete: <https://www.economy.gov.sk/uploads/files/LMovpfgU.pdf>
17. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ A EURÓPSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ. *Mapovanie aktivít vonkajších ekonomických vzťahov a ekonomickej diplomacie na rok 2023*. 2023.
18. MINISTERSTVO FINANCIÍ SR. *Agentúra Fitch ocenila náš export aj investície, obavy sú pre dodávky energií z Ruska*. 2022. [online]. Dostupné na internete: <https://www.mfsr.sk/sk/media/tlacove-spravy/agentura-fitch-ocenila-nas-export-aj-investicie-obavy-su-dodavky-energi-z-ruska.html>
19. MINISTERSTVO PRUMYSLU A OBCHODU ČR. *Zpráva o plnění Exportnístrategie České republiky pro období 2012-2020 za rok 2018*. [online]. 2018. [cit.15.4.2023]. Dostupné na internete: https://www.mpo.cz/assets/cz/zahranicni-obchod/podpora-exportu/exportni-strategie/2019/5/zprava-o-plneni-ES-2018_final.pdf
20. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ ČR. *Mapa globálních oborových příležitostí 2022/2023*. [online] 2022. ISBN: 978-80-7441-085-7. Dostupné na internete: <https://mzv.publi.cz/book/1901-mapa-globalnich-oborovych-prilezitosti-2022-2023-cz>
21. MUDAMBI, R., PUCK, J., *A Global Value Chain Analysis of the Regional Strategy Perspective*. [online]. Journal of Management Studies, vol. 53. no. 6. 19 Feb. 2016. s. 1076–1093. 10.1111/joms.12189. [cit.12.11.2022]. Dostupné na internete: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/joms.12189>
22. NAŠČÁKOVÁ, J. BARICOVÁ, S. *Intenzita zapojenia sa krajiny do medzinárodnej del'by práce – otvorenosť ekonomiky*. [online]. Manažment v teórii a praxi. Online

- odborný časopis o nových trendoch v manažmente. 2020. ISSN – 1336 – 7137. 60 s. Dostupné na internete: http://mtp.euke.sk/wp-content/uploads/2020/03/MTP-1_2020.pdf#page=14
23. OBSERVATORY OF ECONOMIC COMPLEXITY. [online]. Methods. Dostupné na internete: <https://oec.world/en/resources/methods#eci>
24. ORGANIZATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT. Economic Outlook, Volume 2022 Issue 1: *General Assesment of Macroeconomic situation*. [online]. 2022. Dostupné na internete: <https://www.economy.gov.sk/uploads/files/L7RmyFHH.pdf>
25. ORGANIZATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT. *Gross domestic spending on R&D (indicator)*. [online]. 2023 doi: 10.1787/d8b068b4-en 12.03.2023. Dostupné na internete: <https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm>
26. ORGANIZATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT. *OECD Economic Surveys Slovak Republic*. [online]. 2022. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/economy/slovak-republic-economic-snapshot/>
27. ORGANIZATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT. *Slovak Republic in OECD Economic Outlook*. [online] 2022. Volume 2022 Issue 2. OECD Publishing. Paris. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1787/d647846e-en>
28. ORGANIZATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT. *The supply of critical raw materials endangered by Russia's war on Ukraine*. [online]. 04. 08. 2022. Dostupné na internete: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/the-supply-of-critical-raw-materials-endangered-by-russia-s-war-on-ukraine-e01ac7be/>
29. ORGANIZATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT. Trade in value added: Slovak Republic. [online]. 02. 2022. Dostupné na internete: https://www.oecd.org/sti/ind/CN2021_SVK.pdf

30. RAJMUND, M -SEMANČÍKOVÁ J – VOJTKOVÁ A. *Determinants of Export and Import Functions in the EU Members Countries*. Ekonomický časopis 67. 2019. 901 – 930.
31. RUŽEKOVÁ. V a kolektív. *Krehká realita slovenského exportu*. [online]. 2020. Rada slovenských exportérov. [cit.10.3 2023]. 33 s. Dostupné na internete: https://www.exporteri.sk/wpcontent/uploads/2021/08/RSE_Krehká%20realita%20slovenského%20exportu.pdf
32. SOLÁROVÁ. N. *Previazanosť hospodárskych kríz a volatilita medzinárodného obchodu*. 2021. Bakalárska práca. Katedra medzinárodného obchodu. Obchodná fakulta. Ekonomická univerzita. Bratislava
33. THE OBSERVATORY OF ECONOMIC COMPLEXITY. *Slovakia*. [online] Dostupné na internete: <https://oec.world/en/profile/country/svk#export-opportunities>
34. VALESKA.G. .MASSA. N. MONREAL - PÉREZ. J. 2021. [online]. *Export Promotion Agencies Lived Turmoil, Response and Strategies in COVID-19 Times*. Sustainability 13. no. 21: 12056. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.3390/su132112056>
35. VAN BIESEBROECK. J. KONINGS. J. MARTINCUS C. *Did export promotion help firms weather the crisis?* [online]. 2016. Economic Policy, 2016, 31.88: 653-702. Dostupné na internete: <https://academic.oup.com/economicpolicy/article-abstract/31/88/653/2614040>
36. WEISS. E. MASSA.V.V. MOREAL – PÉREZ. N.P. *Export Promotion Agencies' Lived Turmoil, Response and Strategies in COVID-19 Times*. [online]. Sustainability 2021. 13. 12056. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.3390/su132112056>
37. WORLD TRADE ORGANIZATION. *Trade Growth to Slow Sharply in 2023 as Global Economy Faces Strong Headwinds*. [online]. Press / 909. International Trade Statistics. 5. Okt. 2022. [cit.21.1.2023]. Dostupné na internete: www.wto.org/english/news_e/pres22_e/pr909_e.htm

38. WORLD DEVELOPMENT INDICATORS. Dostupné na internete:
<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
39. WYSOKÍNSKA. Z. *Effects of Poland's pro-export policy implementation in the context of the plan for responsible development: A preliminary comparative assessment*. [online]. 2017. Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe. ISSN 2082-6737. De Gruyter. Varšava. Vol. 20. Iss. 4 s. 101- 123. [cit.7.12.2022]. Dostupné na internete:
<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/184451/1/cer-2017-0030.pdf>